

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Pravidla v Mateřské škole

Vypracoval: Michaela Hauková
Vedoucí práce: Mgr. Eva Svobodová

České Budějovice 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 15. května 2020

.....

Michaela Hauková

Poděkování

Děkuji vedoucí práce Mgr. Evě Svobodové za trpělivost a odborné vedení práce. Děkuji také všem lidem, kteří mi byli při psaní práce oporou.

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá pravidly v mateřské škole. Práce se skládá z teoretické části a praktické části. Teoretická část je rozdělena do pěti hlavních kapitol: definice, pravidla, odměny a tresty, pedagogika Marie Montessori a Waldorfská pedagogika. Je v ní popsáno, čeho se pravidla týkají, nastavení pravidel, denní režim, porušení pravidel, přirozené důsledky, a další, mimo jiné z historického hlediska. Praktická část je tvořena kvalitativním výzkumem, metodou rozhovoru s jedenácti učitelkami z různých mateřských škol. Cílem práce bylo zmapovat současný stav pravidel v mateřské škole, která pravidla považují učitelky za nejdůležitější a nakolik jsou ve vzdělávacím procesu v mateřské škole efektivní.

Klíčová slova: výchova, pravidla v mateřské škole, tvorba pravidel, tresty

Abstract

The thesis is specifically concerned with rules at preschool. The work consists of a theoretical part and a practical part. The theoretical part is divided into five main sections: definitions, rules, rewards and punishments, Montessori Pedagogy, and Waldorf Pedagogy. It describes how the rules are established and what areas they apply to, as well as daily routines, rules violation, natural consequences, and others. A historical perspective is also adopted. The practical part comprises qualitative research questions i.e. an interview with eleven teachers from different preschools. The aim of the research is to map the current state of rules in kindergartens, to identify the rules considered significantly important for teachers, and to assess their effectiveness in the preschool educational process.

Keywords: education, rules at preschool, rule-making process, punishment

Obsah

ÚVOD.....	8
TEORETICKÁ ČÁST	9
1. DEFINICE.....	9
2. PRAVIDLA	10
2.1. Potřeba jistoty, řádu a bezpečí	10
2.2. Čeho se pravidla týkají	12
2.3. Nastavení pravidel.....	15
2.4. Upevňování pravidel a návyků	18
2.5. Správný vzor	19
2.6. Jednota a jednoznačnost.....	20
2.7. Denní režim	21
2.8. Porušení pravidel	22
3. ODMĚNY A TRESTY	26
3.1. Přirozené důsledky	26
4. PEDAGOGIKA MARIE MONTESSORI	28
4.1. Didaktické pomůcky	28
4.2. Uvědomělá kázeň.....	28
4.3. Svobodný vývoj	28
4.4. Aktivita a činnost dítěte	29
4.5. Posilování vůle.....	29
5. WALDORFSKÁ PEDAGOGIKA	31
PRAKTICKÁ ČÁST	33
6. CÍL PRÁCE A METODIKA	33
6.1. Cíle práce.....	33
6.2. Metodika	33
6.3. Charakteristika výzkumného souboru	34
7. VÝSLEDKY	35
7.1. Současná pravidla.....	35
7.2. Nastavení pravidel.....	37
7.3. Upevňování pravidel a jejich efektivita	39
7.4. Porušení pravidel a tresty	41

7.5. Nepřijatelné chování	48
8. DISKUZE	50
ZÁVĚR	56
LITERATURA.....	58
Seznam tabulek.....	61
Seznam příloh.....	62

ÚVOD

„Bez příkladů, pravidel a cvičení buď ničemu se nevyučuje a neučí, nebo ničemu dobře.“ Jan Amos Komenský

Pravidla jsou všude kolem nás. Potřebujeme je ve vztazích s ostatními lidmi, ve škole, v práci, ale i v osobním životě. Abychom mohli spokojeně žít ve společnosti, musíme domluvená pravidla dodržovat a respektovat hranice ostatních lidí. Každý člověk má vnímání pravidel nastavené jinak, ale je pravda, že svoboda jednotlivce končí tam, kde začíná nesvoboda člověka druhého, a tím by se měl řídit úplně každý. V předškolním věku jsou pravidla o to důležitější, protože děti se poprvé setkávají s větší sociální skupinou, než je jejich rodina, a učí se, jak se v této skupině chovat a orientovat. Pravidla dětem poskytují bezpečí a jistotu, učí je prosociálnímu chování a jsou důležitou součástí života nejen v mateřské škole.

V této práci se budu zabývat pravidly chování v mateřské škole, včetně alternativních škol typu Montessori a Waldorf, protože si myslím, že správně nastavená pravidla a hranice jsou základním kamenem života v mateřské škole, a kde nejsou pravidla, tam je zmatek a chaos. Také mě zajímá, jak to bylo s pravidly v dřívějších dobách, a proto se zaměřím na jejich historii v porovnání s dnešní dobou. Bude jistě zajímavé sledovat, jestli se požadavky na děti razantně lišily nebo i v současné době je to podobné jako v historii. Důležitou součástí pravidel jsou také odměny a tresty jakožto výchovné prostředky, kterými často dosahujeme toho, aby děti pravidla dodržovaly, proto bych se chtěla zamyslet nad tím, jak na odměny a tresty pohlížíme.

V praktické části budu zjišťovat, jaká pravidla používají učitelky v mateřské škole dnes a která se jim v praxi nejvíce osvědčila. Cílem této práce je tedy zmapovat, jaký je současný stav pravidel v mateřské škole a jak jsou tato pravidla stanovována, která pravidla považují učitelky za nejdůležitější a v neposlední řadě zjistit, nakolik jsou ve vzdělávacím procesu v mateřské škole efektivní.

TEORETICKÁ ČÁST

1. DEFINICE

Pro lepší pochopení souvislostí je důležité si nejprve vymežit jednotlivé pojmy. Často se ptáme, jestli je to, či ono normální. „*Normativní pojetí normality považuje za normální to, co odpovídá konvenční normě; normální je to, co je očekávané, přípustné, správné; nenormální jako nepřijatelné, nežádoucí, nepovolené.*“ (Průcha, 2009, s. 172) To se ale samozřejmě může měnit v různých kulturách a později by to mohlo představovat problém například právě ve školním vzdělávání. Statistické pojetí normality znamená, že normální je to, co je nejčastější. Funkční pojetí znamená, že normální je to, co plní svou funkci a naopak, nenormální je něco dysfunkčního, i když to může být čtené. (Průcha, 2009) „*Normy jsou důležité i pro rozvoj osobní identity, protože umožňují vymežit obsah žádoucího chování, jehož hodnota musí být opakovaně potvrzována pozitivními reakcemi osobně významných autorit.*“ (Vágnerová, 2005, s. 221)

Výchovou se rozumí „*proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji.*“ (Průcha, 2009, s. 345) Hartl (2004, s. 294) ještě navíc udává „*rozvíjení citových a rozumových schopností člověka, utváření jeho postojů, způsobů chování, v souladu s cíli dané skupiny a kultury.*“ Podle Hartlovy definice je to tedy podobné jako u normality v tom smyslu, že se liší v jednotlivých kulturách a různých skupinách. V mateřské škole je tedy velmi důležité brát na toto ohled a uvědomit si, že každé dítě bylo úplně jinak vychovávané.

Jedním z výsledků výchovy je potom chování. Průcha (2009, s. 97) ho definuje jako „*souhrn všech vnějších projevů člověka, tedy reflexních reakcí, pohybů, činností, jednání. U člověka je výsledkem vnitřních stavů, sociálních podmínek, záměrného i nezáměrného působení, situace.*“ Hartl (2004) ho ještě rozděluje na instinktivní, návykové a rozumové.

Morálku charakterizuje Hartl (2004, s. 140) jako „*soubor principů posuzovaných z hlediska dobra a zla a řídících chování a jednání lidí dané společnosti; lze chápat jako vnitřní víru či přesvědčení a vnější principy vyžadované společností.*“ Piaget rozděluje morálku na heteronomní a autonomní. Heteronomní morálka znamená, že děti se

v podstatě jenom podřídily pravidlům dospělých, protože ti jsou pro ně nejvyšší autoritou. Děti *„jsou konformní k autoritě, přijmou jakékoli normy, o jejich kvalitě neuvažují, ani toho zatím nejsou schopné.“* (Vágnerová, 2005, s. 220) Při autonomním chápání už dítě ví, že pravidla jsou výsledkem nějaké dohody, mohou se změnit a bere ho jako svobodné rozhodnutí. (Heidbrink, 1997)

Pravidla jako taková charakterizuje například Prekopová (2001, s. 47) jako *„smlouvy, které vymezují svobodu a hranice jednání, aniž by byla dána všanc láska.“*

2. PRAVIDLA

2.1. Potřeba jistoty, řádu a bezpečí

„Když rodiče poskytují dítěti příliš mnoho svobody, často ani netuší, že tím nezažehnávají lampu svobodné vůle, ale spíše újmy. Než se totiž dítě naučí rozvíjet svou vlastní vůli, musí se cítit bezpečně a jisté.“ (Prekop, 2001, s. 23)

Děti, které jsou plné energie a průbojnosti by se daly přirovnat k horské bystřině, která burácí dolů z hor a *„životní síly dítěte potřebují stejně jako bystřina regulaci. Dva pevné břehy vyznačují jasné a spolehlivé orientační body mezi zlem a dobrem, které jsou nezaměnitelně vyznačeny jasným ‚ne‘ a ‚ano‘.* (Prekop, 2001, s. 53) Díky pravidlům dítě nabyde nejen jistotu, ale navíc se může spolehnout samo na sebe a získá nepostradatelné bezpečí. To platí jak v rodinném prostředí, tak v mateřské škole. Nástup do mateřské školy může pro některé děti znamenat velkou stresovou zátěž, a proto je důležité, aby se tam dítě cítilo příjemně a bezpečně. K tomu potřebuje hlavně učitelku, které může důvěřovat, známý prostor, a především smysluplná pravidla. (Svobodová, 2010)

Dítě, které nemá dané jasné hranice, nemá jistotu a může se začít chovat agresivně buď směrem ven k ostatním lidem nebo také dovnitř a úplně se do sebe uzavřít. To může v horším případě vést až k psychickým obtížím. Tato situace nastává v rodinách, kde rodiče upřednostňují příliš liberální výchovu, například z toho důvodu, že nechtějí děti vychovávat stejně jako je vychovávali jejich rodiče. To je ale také špatně, protože z těchto dětí se pak mohou stát tzv. „malí tyrani“, kteří si tímto „vládnutím“ nahrazují onu jistotu. Psycholožka doc. Mgr. Lenka Lacinová, Ph.D. doporučuje začít pracovat na

své sebejistotě, protože dítě, které nemá jistotu ve slabé mamince, si ji nahrazuje již zmíněným „vládnutím“. (www.sancedetem.cz)

Rogge (2013) dále uvádí, že děti, které nemají hranice, se cítí opuštěně a není možné, aby se u nich vyvinula osobnost a individualita. Naopak děti s hranicemi si budují vlastní sebedůvěru, získávají pocit jedinečnosti a přebírají odpovědnost za své jednání. Jasně dané hranice pomáhají dítěti získat orientaci v dění kolem sebe a ukazují mu, kam ještě může zajít. Dále rozvíjí jeho autonomii a schopnost rozhodování, povzbuzují ho otevřít se novým zkušenostem. Z těchto důvodů jsou hranice velmi důležité, nicméně nesmí být porušen vztah mezi rodičem a dítětem, potažmo učitelkou a dítětem. Pokud má dítě přílišnou volnost, může začít provokovat, protože mu chybí pravidla. Potřebuje pocítit důsledky a zjistit, jaké jsou hranice, tím, že se je bude pokoušet neustále překračovat, což ovšem probíhá na nevědomé úrovni. Rogge ovšem také upozorňuje, že příliš úzké hranice zbavují dítě odvahy v jeho samostatnosti. Například když dítě něco pokazí a chce škodu napravit, rodiče mnohdy raději vezmou iniciativu do svých rukou a situaci za dítě vyřeší. To bohužel dítě ochuzuje o schopnost samostatného řešení problémů a bere mu odvalu zkoušet samo nové věci. V tomto případě je lepší dívat se na situaci ne jako na dlouhodobou neschopnost, ale jako na momentální selhání, které je však možné praxí napravit, a společně s dítětem přemýšlet nad tím, jak by se to příště dalo udělat jinak.

Někdy se může stát, že dítě doma zlobí, zatímco v mateřské škole je hodné. Je to dáno právě tím, kde jsou dána jasná pravidla. Častěji se ovšem stává, že dítě v mateřské škole zlobí, ale rodiče tvrdí, že doma je hodné. To může vyvolat nedorozumění v komunikaci školy a rodiny, protože učitelky si mohou myslet, že rodiče jen ochraňují dítě a skrývají jeho skutečné chování. Rodiče se pak naopak domnívají, že učitelka si na dítě zasedla a chce ho poškodit. Přitom vysvětlení může být jednoduché. Doma má dítě klidnější a volnější režim, může si kdykoliv odpočinout a nemusí se přizpůsobovat. Některým dětem také může vadit velký kolektiv vrstevníků, zatímco doma je většinou samo, případně s dalším sourozencem. (Mertin, 2013)

2.2. Čeho se pravidla týkají

- *Bezpečí dítěte*
- *Bezpečí druhých dětí*
- *Bezpečí učitelky a dospělých osob*
- *Bezpečí živé i neživé přírody*
- *Bezpečí věcí, které dítě obklopují*
- *Organizace v čase*

(Svobodová, 2010, s. 20)

Metodický portál rámcového vzdělávacího programu uvádí stejné oblasti pravidel a upřesňuje je. Bezpečí všech dětí znamená, že za ně máme zodpovědnost a je potřeba zajistit, aby se jim nic nestalo. Důležité je i bezpečí učitelek a dalších dospělých osob, podílejících se na chodu mateřské školy. Učíme děti vyvarovat se slovní i fyzické agrese, nicméně akceptujeme negativní pocity dítěte, například hněv, protože na ně má také právo, ale nikoli už jednání, které z nich plyne. V neposlední řadě se snažíme dodržovat časový rámec aktivit, i když ne vždy je to možné. (www.rvp.cz)

V oblasti bezpečí uvádí Rogge (2013), že děti záměrně vyhledávají nebezpečné situace, aby otestovaly vlastní hranice a je potřeba, aby je skutečně pocítily. Když se dítě jednou spálí o kamna, podruhé už na ně nesáhne, protože zažilo ten nepříjemný pocit. To ovšem neznamená nechat děti dělat, co je zrovna napadne a v některých život ohrožujících situacích je potřeba ihned zasáhnout. V tomto případě jde tedy hlavně o to, naučit děti poznat svoje hranice a zvládat je. Děti, které žádné hranice neznají a nikdy nepoznaly nebezpečí, si mohou později kompenzovat nedostatek těchto hranic například rychlou jízdou autem. Hranice smrti bude totiž tou jedinou, se kterou se v životě setkají.

V pravidlech nejde jen o bezpečí dítěte, ale také o bezpečí ostatních lidí a věcí. Dítě by se mělo chovat tak, aby neohrožovalo ostatní děti a dospělé a neničilo přírodu a věci okolo sebe (hračky v mateřské škole). Mělo by si uvědomovat, že hračky jsou tu i pro ostatní děti a je potřeba to respektovat. Dále by se mělo chovat hezky ke zvířatům a neubližovat jim. J. V. Svoboda v roce 1839 (Svoboda, 1958, s. 97) na druhou stranu

uvádí, že máme dětem říkat, že „*Bůh dovoluje škodlivé housenky a motýlky zabít, nikoli ale mučiti.*“

Co se týče organizace v čase, je důležité, aby dítě znalo denní režim, který je pro něj uklidňující, protože přesně ví, co se bude dít. Velké a nečekané změny mohou způsobit, že dítě bude nejisté a neklidné, proto je nutné o všech změnách děti informovat a o těch závažnějších také rodiče. (Svobodová, 2010)

Bartušková (1977, s. 93) uvádí „*hygienu, drobné pracovní povinnosti, pořádek, vzájemný vztah dětí a vztah k dospělým*“ jako požadavky, které jsou na děti kladené, a dodává, že učitelka by měla děti vést k tomu, aby chápaly smysl a význam těchto pravidel a aby se podle toho uvědoměle chovaly.

Děti byly i v minulosti vedeny k **samostatnosti**. Důraz byl kladen hlavně na činnosti, které souvisí s osobními potřebami, jako je obouvání, oblékání, mytí rukou. Dětem, které ještě nemají potřebnou zručnost, pomáhá učitelka, ale i ony se postupně učí jednotlivé činnosti vykonávat samostatně. Časem totiž pochopí, že učitelka nemůže oblékat a obouvat všechny děti, a snaží se to zvládnout samy. Přesto je nemůžeme nechat, aby si tyto činnosti osvojily nesprávně. (Bartušková, 1977)

K dalším povinnostem děti patří **uklizení hraček a udržení pořádku**. U mladších dětí se stává, že zapomenou na cíl svojí činnosti a místo uklizení si začnou s hračkami hrát. Učitelka děti učí, jak hračky správně uklidit a jak při tom postupovat. Děti se také učí zasunout židličku při odchodu od stolu a pokud něco rozsypaly nebo rozlily, samy si to posbírají nebo utrou. (Bartušková, 1977) To by mělo platit i dnes, i když v některých mateřských školách to tak bohužel není, a když dítě něco rozbije nebo rozlije, postará se o to paní učitelka nebo paní uklízečka. Bartušková (1977) ještě dodává **pomoc dospělým při práci**, například úprava nástěnky, oprava knih a hraček a praní a žehlení šatů pro panenky, což už se ale v dnešních mateřských školách příliš nevyskytuje.

Také výchova k prosociálnímu chování se objevovala v mateřské škole již dříve. Hartl (2004, s. 202) charakterizuje prosociální chování jako „*sklon pomáhat druhému člověku jako vyvrcholení sociálního chování.*“ Bartušková (1977, s. 89) v tomto směru uvádí, že „*učitelka vede děti k tomu, aby svým konáním nepoškozovaly druhé děti, aby*

svoje přání a požadavky neprosazovaly na úkor druhých, aby měly pochopení pro zájmy svých přátel. Využívá všechny výhody a přednosti kolektivní výchovy, jako je úsilí o dosažení společného cíle při hře, vzájemná pomoc dětí při hře, jako i při jiných činnostech.“

Důležitou součástí pravidel je slušné chování a dobré mravy, na které byl kladen důraz v každé době a které se příliš nezměnily. *Osnovy výchovné práce pro mateřské školy* (1963) v kapitole **Výchova ukázněnosti** stanovují, k čemu mají být děti vedeny. Mladší děti by měly umět zdvořile pozdravit, neobtěžovat dospělé při hovoru, poprosit a poděkovat, neskákat do řeči, sedět klidně na židličce, a když jsou vyzvány, srozumitelně a zřetelně odpovídat. Dále je zde uvedeno kulturní stolování, což zahrnuje schopnost dětí nemluvit s plnou pusou, udržovat čistotu, nemlaskat a jíst správně lžící. Venku je potřeba, aby děti dbaly na dopravní předpisy a neběhaly do vozovky. Starší děti by už měly být schopny náročnějších návyků a to samostatně, bez napomínání učitelky. Vedle již řečených pravidel, byl u starších dětí kladen důraz na schopnost nerušit ostatní při práci, při jídle jíst příborem, nerušit rozhovor dospělých, pomáhat ostatním nebo třeba uvítat návštěvu. Až na některé lehké rozdíly se toto všechno do dnešní doby příliš nezměnilo, jedinou výjimkou je požadavek, aby děti učitelce vykaly a oslovovaly ji „soudružko učitelko“, což bylo zrušeno s koncem totalitního režimu. V souvislosti s tím je ovšem nutné podotknout, že i když se obsah pravidel nezměnil, velký rozdíl spočívá v tom, jak byla pravidla nastavována, čemuž se budu věnovat v následující kapitole.

Pape-Carpantierová (1877) upozorňuje, že když od dětí vyžadujeme zdvořilé chování, měli bychom se nejdříve zamyslet nad tím, zda se k nim také chováme zdvořile, protože v opačném případě si děti nevytvářejí úctu samy k sobě, a to může mít negativní následky. Tento přístup je tedy naprosto nezbytný pro zdravý vztah dítěte k sobě samému a vždy bychom měli mít na paměti, jak se k dětem chováme.

2.3. Nastavení pravidel

Svobodová (2010, s. 18) uvádí principy, které je potřebné dodržet, aby pravidla fungovala:

- *Vytvářet pouze taková pravidla, která mají smysl.*
- *Vytvářet pravidla spolu s dětmi.*
- *Spolu s pravidly hledat i přirozené důsledky, které by mohlo mít jejich nedodržení.*
- *Domluvit se s dětmi na opatřeních, která nastanou, pokud někdo pravidlo poruší.*
- *Pravidla by měla platit stejně pro děti jako pro dospělé.*

Jedním z bodů je „domluvit se s dětmi na opatřeních, která nastanou, pokud někdo pravidlo poruší.“ Nicméně tato „opatření jako přirozený důsledek by nikdy neměla vyznít jako trest!“ (Svobodová, 2010, s. 19) Učitelka by měla být vnitřně přesvědčena, že dítě netrestá. Jestliže to sama vnímá jako trest, neovládne svoje nonverbální projevy a dítě to také bude vnímat jako trest. To má potom za důsledek negativní pocity dítěte vůči učitelce. (Svobodová, 2010)

Při nastavování pravidel je důležité, aby jim děti rozuměly a chápaly jejich smysl. „Bez pochopení jsou jen účelové a dítě je stejně ve skutečnosti nikdy skutečně nepřijme.“ (Kamila a Petr Kopsovi, 2016, s. 53) Proto se doporučuje vytvářet pravidla společně s dětmi, povídat si o nich a diskutovat. Další výhodou tvorby pravidel společně s dětmi je ta, že děti je potom budou považovat za svá vlastní, a nikoliv za ta, která vymyslela učitelka. (Gordon, 2015) Mertin (2013) dodává, že některé situace mohou probíhat různým způsobem, takže může být dokonce výhodné vybrat variantu navrženou dítětem, protože to se pak bude více angažovat v jejich naplňování. Navíc spolurozhodování je důležité a dítě ho bude potřebovat i v dalším životě.

Lacinová dodává, že pravidla by měla mít pro děti smysl, ale u menších dětí v batolecím věku je lepší je dlouze nevysvětlovat, protože takto malé děti je stejně nepochopí. To lze až v pozdějším věku. Především je důležité stanovit si, proč na tomto pravidle trvám a čeho jím chci dosáhnout. Může pomoci představit si to jako takový trénink, k čemu chce člověk vlastně děti vytrénovat a k čemu to bude. Co je ale

nejdůležitější, je nejen pravidla vymezit, ale hlavně na nich důsledně trvat a nedávat tresty, které stejně nelze splnit. (www.sancedetem.cz) V mateřské škole to znamená, že by se dětem nemělo říkat, že když budou zlobit, nepojedou na výlet, když na ten výlet stejně pojedou, protože už je zaplacený.

Svoboda (1839, s. 98) uvádí, že „*cokoliv přikazujete, přikazujte moudře a držte přísně na svá přikázání. Dítka jsouce přesvědčeny, že všechna vaše přikázání k jejich prospěchu směřují, ve všem vás rády poslechnou.*“ To ovšem není tak zcela pravda nebo alespoň jen z části. Malé dítě sice přijímá pravidla jako samozřejmost, ale pokud narušují jeho aktuální zájmy, může se vzpírat jejich dodržování. U starších dětí, které mají více zkušeností, pak může docházet k tomu, že jinde vidí jinak nastavená pravidla, která mu vyhovují více, a odmítá se tedy přizpůsobit pravidlům jeho vlastní rodiny, která jsou z jeho pohledu špatná. (Mertin, 2013) Rogge (2013) souhlasí, že malé děti skutečně rodičům, potažmo učitelkám, bezmezně důvěřují. Proto je u nich stanovení pravidel o něco jednodušší, na druhou stranu je potom důležité dávat si pozor na to, zda této nezkušenosti dítěte příliš nevyužíváme.

Záleží také na tom, jak se s dětmi komunikuje a jak se k nim přistupuje, o čemž pojednává například kniha *Respektovat a být respektován* (2017). „*Partnerský přístup je založený na rovnocennosti a na respektování důstojnosti dítěte. Dává prostor pro vyjádření jeho názoru i pro návrhy řešení a vyjadřuje důvěru, že dítě udělá to nejlepší, co může, vzhledem ke svému věku a zkušenostem.*“ (Kopřiva et al., 2017, s. 13) Díky tomu se dítě cítí být přijato a respektováno jako plnohodnotná osobnost.

Dalším důležitým faktorem při nastavování pravidel je přiměřenost a srozumitelnost. Bartušková (1977) upozorňuje, že pravidla musí být přiměřená a jasně pochopitelná, jedině potom je budou děti schopny dodržovat. Zároveň je třeba mít na paměti věk dětí a pro mladší děti určit jiná pravidla než pro děti starší. *Osnovy výchovné práce pro mateřské školy* (1963) dále uvádí, že nesrozumitelná pravidla vedou k nekázní, a tím snižují autoritu učitelů a rodičů. Toto samozřejmě platí i v současné době. Když jsou dětem nastavena pravidla, která nejsou schopna dodržovat nebo jim nerozumí, dá se stěží očekávat, že všechno bude fungovat tak, jak má.

Rogge (2013) upozorňuje, že při nastavování hranic je důležitá schopnost reflexe. U malých dětí je ještě potřeba kontroly, u starších dětí už jde spíše o partnerský přístup, který popsal Kopřiva et al. Dospělí však mají stále za úkol vyhodnocovat, zda se dítě neprovinilo vůči normám společenského chování. Pravidla jsou tedy závislá hlavně na věku dítěte. Linda a Richard Eyrovi (2007, s. 67) zastávají názor, že „čím jsou děti menší, tím častěji je třeba jim dohodu připomínat.“ Naopak starší děti už se učí samostatnosti, a tak je lepší nechat odpovědnost zcela na nich.

V literatuře se nikde neobjevuje zmínka, že by se v historii pravidla nastavovala společně s dětmi. Je tedy zřejmé, že děti neměly příliš možnost se k pravidlům vyjádřit a musely se spíše podřídit a poslouchat. To byl patrně největší problém minulých režimů, že děti byly vedeny k naprosté poslušnosti. O tom svědčí i cvičení II. ze Školky Jana Svobody, ve kterém velmi trvá na tom, aby ho děti poslouchaly a učí je tomu pomocí básničky „*Poslušné dívky, jsou krásné kvítky.*“ (Svoboda, 1839, s. 114) To samé dokládá Pape-Carpantierová (1877), která dokonce tvrdí, že děti by měly vždy poslechnout a nepátrat po důvodech těchto rozkazů. Jediným důvodem poslechnutí by mělo být přesvědčení, že dospělí jsou moudřejší než oni.

V současné době už se s dětmi více diskutuje a poskytuje se jim více prostoru. Ovšem nic se nesmí přehánět a některé věci musí být přesto jasně dané. Je nepřípustné například dítěti dovolit vzít si ven jenom tričko, když je pod nulou, nebo dát si místo oběda čokoládu.

2.4. Upevňování pravidel a návyků

Bartušková (1977) uvádí, že děti si pravidla zvnitřňují a osvojují na základě příkladu a pozitivního hodnocení učitelky. To se ani v dnešní době příliš nezměnilo. Může posloužit několik dalších technik, aby si děti pravidla dobře pamatovaly, například takzvané rituály, které mohou pravidla nenásilně připomínat. „*Některé rituály jsou samy vyslovením určité morální normy, která se opakováním zvnitřňuje.*“ (Svobodová, 2010, s. 75) Rogge (2013) dodává, že tyto opakující se okamžiky navíc pomáhají dětem zvykat si na režim dne, dodávají jim jistotu a zmírňují chaos, čímž pomáhají předejít hádkám. V neposlední řadě rituály pomáhají orientovat se v čase.

Další účinnou metodou, jak dětem přiblížit pravidla chování a také některé morální hodnoty, jsou příběhy a pohádky. Z pohádek si děti odnášejí tu nejdůležitější informaci, že zlo bude potrestáno a dobro odměněno. To je vede k tomu, aby se snažily chovat spíše dobře než špatně. (Svobodová, 2012) Kniha *Do školky za zvířátka* (2012) je v tomto nepostradatelným pomocníkem, protože obsahuje takovýchto příběhů spoustu. Hned první příběh *Mateřská škola je pro všechny* si dává za cíl „*seznámení dětí s pravidly bezpečného pobytu v mateřské škole, podporování identity dětí, upozornění na to, že všichni jsme si rovni bez ohledu na věk, velikost, či barvu pleti, všichni máme stejná práva, dodržujeme stejná pravidla a všichni jsme něčím důležití.*“ (Svobodová, 2012, s. 21) Barevné ilustrace potom dávají prostor k další diskuzi.

Jan Svoboda zase učil děti dobrým mravům pomocí básniček, které se děti učily nazpaměť. Téměř v každém z jeho cvičení je jakýsi příběh, ke kterému se pak váže básnička. Například cvičení XXII. pojednává o chlapci Radomilkovi, který viděl, že kamarád Vítězoslávek chodí „za školku“. Třikrát mu zopakoval pravidlo „*Kdo do školky nechodí, hloupostí si uškodí*“, až nakonec Vítězoslávka přesvědčil a ten s ním šel do školky. Kdyby byl ale na něj žaloval, byl by zlý. To vysvětluje básnička „*kdo na jiné rád žaluje, špatné srdce prozrazuje.*“ (Svoboda, 1839, s. 184) Svoboda (1839) dál radí, že děti mají být vedeny k tomu, aby dříve, než žalují, chybujícího poučily. To se shoduje i s efektivní komunikací, na kterou je v dnešní době kladen důraz. Když dítě přijde žalovat, že ten či onen něco provedl, je vhodné nejdříve se zkusit dítěte zeptat, jestli to kamarádovi sám vysvětlil, že to se nedělá.

Jako další pomůcky pro upevňování pravidel můžeme použít různé písničky nebo třeba pracovní listy. Ukázka jednoho pracovního listu je jednou z příloh.

2.5. Správný vzor

Vzor dospělých je klíčovým faktorem k tomu, aby dítě znalo všechny sociální normy a pravidla ve společnosti. Mnohdy tomu tak bohužel v rodině není a pak se to dá těžko napravovat. V tomto případě je komunikace s dítětem o to důležitější. Svobodová (2010) uvádí krásný příklad z praxe. Chlapeček bouchl svého kamaráda, protože mu nechtěně rozbil stavbu a paní učitelka řekla, že takové chování se jí nelíbí. Chlapeček nicméně oponoval, že mu tatínek řekl, že když mu bude někdo ubližovat, tak ho má praštit. Učitelka reagovala, že tatínek má o něj asi starost, aby se mu něco nestalo, ale pravděpodobně neví, že mají ve školce pravidlo „nesmí to bolet“ a tak se tam nikomu nemůže nic stát. Pak se ho zeptala, jestli to zvládne tatínkovi vysvětlit sám nebo mu to řeknou společně.

Vzor je důležitý i v prostředí mateřské školy. *„Učitelka je pro dítě vzorem v oblasti sociálního chování k ostatním dětem. Pokud na děti křičí, můžeme očekávat, že děti budou také ukřičené, a navíc vystrašené. Pokud se chová prosociálně, lze obdobné chování očekávat i u dětí.“* (Svobodová, 2010, s. 17) To samé popsala již Bartušková (1977, s. 91), a sice, že *„ve výchově názorně působí příklad a vzor dospělých. Napodobování je jeden ze způsobů učení v předškolním věku.“* Proto je důležité, aby nejen rodiče, ale i učitelky v mateřské škole kontrolovali svoje chování a byli dětem správným vzorem.

Jan Amos Komenský (1592–1670) ve svém *Informatoriu školy mateřské* přirovnal děti ke stromkům v tom smyslu, že malý stromek se snáze ohne a nastojí než potom strom odrostlý. Stejně tak se děti všechno lépe naučí v mladém věku než později. Podle něho k tomu potřebujeme tři prostředky, kterými jsou Příklad ctností a mravů ustavičný, Poučování včasné a rozšafné a Kázeň mírná. To znamená, že musíme jít dětem příkladem, protože děti chtějí dělat všechno, co dělají ostatní. Je tedy důležité dávat si velký pozor na to, jak se sami chováme a co děláme. Potom nebudeme potřebovat příliš kázně k donucování. (Komenský, 2007) V tomto s ním souhlasí i Jan

Svoboda (1839), který zmiňuje, že je sice třeba učit slovy, ale nejvíce se děti naučí dobrým příkladem. S tím souvisí i to, že slova by se vždycky měla shodovat s činy.

Je tedy zřejmé, že v otázce pravidel se jednalo hlavně o správný příklad, jak v historii, tak i v současné době. Prekopová (2001) shrnuje, že je důležité, aby pravidla respektovali především dospělí, protože jedině potom je bude respektovat i dítě. Proč by totiž mělo dodržovat pravidla, která nedodržují ani ostatní.

2.6. Jednota a jednoznačnost

Vždy platilo, že aby měla pravidla nějaký smysl a efektivně fungovala, je potřeba, aby byla jednotná. *„Dvojakost dítě vyprovokuje a zneklidní, zatímco jednoznačnost je přijatelná a pochopitelná, protože poskytuje jistotu.“* (Prekop, 2001, s. 51) V mateřské škole to znamená, že všechny učitelky by měly vyžadovat stejná pravidla a neměly by si navzájem podryvat svoji autoritu. Když už se nějaké pravidlo zavede, je třeba ho dodržovat, i když to může být velmi náročné. Kdyby například jedna učitelka polevila, dítě by poznalo, že když bude neústupné, může dospělé oslabit a své naléhání by stupňovalo. (Bartušková, 1977) To se nezměnilo a platí to i v dnešní době, Rogge (2013) totiž zmiňuje, že děti budou zkoušet a testovat, jak moc musí pravidla dodržovat a jaké prostředky musí použít, aby dosáhly svého. Na druhé straně však také varuje, že je důležité nezaměnit tuto důslednost za přílišnou přísnost a tvrdost. Někdy se samozřejmě může stát, že se člověk neovládne a zakřičí, je však potom důležité umět se omluvit a slíbit si, že se příště pokusí vyřešit situaci jinak. Je také důležité rozlišit, kdy máme na pravidlech trvat a kdy je potřeba udělat výjimku.

„Když se požadavky neupevňují důsledným a jednotným působením na dítě a když je dítě nucené vytvářet nové odezvy, přivádí ho to do zmatku.“ (Bartušková, 1977, s. 90) Ve vztahu mateřské školy a rodiny je to stejné. Když se pravidla shodují, dítě si snáze osvojí správné návyky, naopak nepříznivě působí, jestliže se názory učitelek a rodičů rozcházejí. (Bartušková, 1977) Václav Mertin (2013) potvrzuje, že je opravdu důležité, aby se pravidla nijak výrazně nelišila nebo aby se v krátké době neměnila, protože nejlépe se upevňují mnohonásobným opakováním a také praktickým uplatněním.

Pravidla musí být nejen jednotná, ale také hlavně jednoznačná. Dítě *„musí nezpochybnitelně vědět, že ne znamená opravdu ne a ano se dá spolehlivě chápat jako*

ano.“ (Prekop, 2001, s. 23) To platí nejenom o pravidlech, ale celkově o našem vyjadřování a chování k dítěti. Malé děti nechápou ironii, a tak je velmi důležité vyjadřovat se jednoznačně a říkat věci tak, jak je opravdu myslíme a cítíme.

2.7. Denní režim

Harmonogram dne zajišťuje plynulý průběh života v mateřské škole od rána až do odpoledne. Svoboda (1839) uvádí, že rodiče přivedou dítě do mateřské školy ráno, než jdou do práce a vyzvedávají si ho v šest hodin v létě a ve čtyři hodiny v zimě. Pokud dítě odchází domů na oběd, vrací se hned po jídle do mateřské školy, v opačném případě má mít s sebou stravu na celý den. Vyučování, tedy dnešní řízená činnost, začíná v devět a končí v půl jedenácté. Potom učitelka s holčičkami plete do dvanácti hodin různé punčochy a sukně, které pak rozdávají chudým dětem a od tří do čtyř hodin probíhá další vyučování. Za každého počasí, s výjimkou deště, chodí děti ven na zahradu, a to ráno po vyučování a odpoledne před vyučováním a po vyučování. Svoboda nezmiňuje polední odpočinek, ale jak vyplývá z popisu, mohly odpočívat po obědě a před tím, než jdou ven, jak je tomu podobně i v dnešní době.

Ohledně hygieny Svoboda (1839) zmiňuje, že na záchod vodí učitelka dívky a chlapce zvlášť, vždy před vyučováním a po vyučování. Za další, pokud si dítě znečistí oblečení, má ve školce k dispozici náhradní.

Osnovy výchovné práce pro mateřské školy (1963) dbají na samostatnost a uvádí, že děti jsou vedeny k tomu, aby se umývaly vždy před jídlem a když jsou špinavé, samostatně a čistě jedly u stolu, převlékaly se. Dále je důležité naučit děti správně používat kapesník, nepokládat jej na stůl a při kašli a kýchání si zakrývat ústa. V těchto osnovách je celý denní program trochu více členěný, a navíc je rozdělený provoz mateřské školy podle toho, jestli se podává vydatná snídaně nebo přesnídávka a dále podle toho, jestli mateřská škola poskytuje také noční péči. Harmonogram dne se v podstatě od toho dnešního vůbec neliší, pouze v případě vydatné snídaně je rozvrh o hodinu posunut. Osnovy dále uvádí, že je důležité dodržovat přesně uvedené časy mezi jednotlivými činnostmi. Největší rozdíl v denním režimu v porovnání s historií lze tedy spatřit v přesně stanovených časech. Bartušková (1977) uvádí, že díky tomu děti snadněji usínají a probouzí se, a také chuť do jídla se u nich dostavuje pravidelně.

Přivykají si dělat určitou činnost v určitý čas a vytváří se u nich potřebné návyky. Dnes už je čas v mateřské škole o něco flexibilnější, děti ani učitelky nejsou ve zbytečném stresu, jestli se vše stihne a život v mateřské škole je tedy o něco klidnější.

Pravidelný rytmus je ale přesto důležitý a u jídla to platí obzvlášť. Prekopová (2001, s. 50) uvádí, že *„časy k jídlu by měly být závazně v určených časech – jen tak si dítě může vytvořit vnitřní hodiny, které mu vyměří zdravý pocit hladu.“* Další podmínkou pro produktivní den je spánek a odpočinek. Podle Prekopové (2001) by mělo mít každé dítě pravidelný polední klid. Nemusí nutně spát, ale mělo by pohodlně ležet a nemělo by dělat nic jiného, co by ho vyrušovalo.

2.8. Porušení pravidel

Komenský říká, že když se dítě nechytá příkladu, na místě je poučování. Potom je potřeba dítěti říct a ukázat, jak to má správně dělat, a někdy připojit trochu kázně. První stupeň je okřiknutí. Píše sice, že to má být rozumně a děti zbytečně neděsit, ale hned v další větě dodává, že je možné použít i *„slova potrestání a zahanbení: a za tím poučení a napomenutí, aby toho nečinil, i s pohrůzkou. A jestliže se náprava vidí, dobré jest buď hned tu, neb po chvílce pochváliti zase. Haněním zajisté a chválením rozšafným velmi mnoho se může při dítkách, ba i při jiných lidech zpravit.“* (Komenský, 2007, s. 69) Druhý stupeň je pak dokonce přemrštění metličkou nebo plesknutí rukou, aby si to dítě lépe zapamatovalo. Nelíbilo se mu, když rodiče nechávají děti dělat si, co chtějí. (Komenský, 2007) V současné době je názor spíše takový, že děti by se měly spíše chválit, než „hanit“, nemělo by se jim vyhrožovat nebo je dokonce fyzicky trestat. Díla Jana Amose Komenského zůstávají důležitým zdrojem informací z oblasti předškolního vzdělávání i v dnešní době, i když některé jeho zejména výchovné prostředky se dnes mohou zdát poněkud přehnané.

Bartušková (1977) uvádí, že když jsou pravidla porušena, je potřeba, aby je učitelka znovu zopakovala a objasnila. Svoboda (1839) ale vysvětluje, že by se příliš mluvit nemělo. Když se dítě prohřeší vůči poučení, je potřeba zopakovat mu básničku, která se toho týká a dál víc nerozmlouvat, protože to rodiče a učitele přivádí u dětí o vážnost a důvěrnost. Dodává, že je hlavně potřeba odstranit jakoukoliv příležitost, kterou dítě

ke hřešení má a pak už hřešit nebude. Další věcí je, že když se dítě samo přizná, nemělo by být tolik káráno a ono se pak samo naučí mluvit pravdu.

Pape-Carpantierová (1877) radí, že bychom neměli kárat děti při velkém počtu, protože člověk v davu nebude tomuto pokárání přikládat velkou váhu, jelikož byli napomenuti úplně všichni a nikdo si to nevztáhne přímo na sebe. Ukazuje to příklad, kdy děti házely kamení a poté, co si sousedé stěžovali, ředitelka je všechny svolala a napomenula. Nemělo to ovšem příliš velký účinek a děti házely kamením i nadále. Proto podruhé, když ředitelka přistihla dva chlapce, jak hází kamením, zavolala si je k sobě a jednomu z nich dala okolo krku kámen, jako symbol jejich prohřešku. Druhého nechala pouze stát vedle něj. Pak zavolala ostatní děti a ty kolem nich procházely, aby viděly, jak se oba stydí. Situace se už nadále neopakovala, a dokonce samy děti dohlížely na to, aby nikdo kamenem neházel. Tato situace v dnešní době nepřipadá v úvahu, protože je to velmi ponižující a na dětech by to mohlo zanechat následky. Navíc to nebylo z důvodu autority nebo snad toho, že by si děti uvědomily špatnost svého chování a přestaly kamením házet. Byl to strach z ponížení, které by následovalo a ředitelka se pak jistě stala obávanou osobou. Házení kamením je sice závažnější problém, ale Pape-Carpantierová (1877) na druhou stranu říká, že bychom se neměli rozčilovat kvůli drobným chybám, které snad ani chybami nejsou. Uznává, že dospělí nechápou, že děti mají pouze radost z toho, když mohou skákat, křičet nebo se pošťuchovat s kamarádem. Podle ní to jsou jen malé nedokonalosti, které časem vymizí a neměli bychom je brát tak vážně.

Svoboda (1839, s. 98) uvádí, že *„dopustí-li se dítě téhož prohřešku vícekrát nedbajíc na vaši soukromou kratičkou domluvu, ptejte se dítek, zdaliž toto dítě, nedbající na shovívání vaše, může býti milováno, a doložte v krátkosti, jestli se nepolepší, že vaši lásku docela ztratí.“* Dnešní pedagogické myšlení a pojetí dítěte s tímto výrokem absolutně nesouhlasí. Znamená to totiž, že dítě je přijímáno jedině s podmínkou, že bude poslušné. Děti potřebují bezpodmínečnou lásku, což se váže k potřebě jistoty, řádu a bezpečí. *„Pokud chybí tato bezpodmínečná láska, vzniká nesnesitelná bolest. Narušená rovnováha požaduje náhradní osvobození, které je posléze příčinou závislosti a nesvobody.“* (Prekop, 2001, s. 25) Svoboda sice zastával názor, že je potřeba pohrozit dítěti odnětím lásky, ale na rozdíl od Komenského zavrhuje hanbení nebo nadávání

a jakékoliv fyzické tresty. Podle něho se pak děti nemohou učit mírnosti a trpělivosti. Stačí jen „*pomlčení, vážné zření, outrpnost nebo nelibost prozrazující pokynutím hlavy nebo pohrožení prstu.*“ (Svoboda, 1839, s. 98) Tento názor dokládá tvrzením, že když se budeme k dětem chovat laskavě a vlídně, stanou se také laskavými a vlídnými. (Svoboda, 1874) V tomto směru se tedy Svoboda shoduje s dnešním myšlením, ovšem stále zde zůstává velký rozdíl právě v otázce bezpodmínečné lásky.

Při komunikaci s dítětem je důležité mluvit o konkrétním chování a neškatulkovat hned dítě jako zlobivé a neukázněné. Dítě by nemělo slyšet „ty jsi ale zlobivý a nepořádný kluk, zase sis neuklidil hračky“, ale je lepší poukázat na tu konkrétní věc, například „vidím, že hračky stále nejsou uklizeny a my potřebujeme prostor na svačinu“. Není tedy napadána osobnost dítěte, ale řeší se konkrétní problém, který se právě naskytl. Tato efektivní komunikace, která je podrobně popsána například v knize *Respektovat a být respektován* (2017), se v historii příliš neobjevuje a je na ní kladen důraz až v dnešní době, přitom je ve výchově naprosto zásadní.

Je také dost možné, že pravidla nejsou nastavena dobře a potřebují změnu. Jak děti rostou a mění se, je potřeba pravidla upravit nebo rozšířit podle aktuální situace. Děti často provokují a porušují hranice z důvodu neuspokojivé situace s úmyslem dosáhnout změny pravidel. (Rogge, 2013) Je totiž logické, že v průběhu vývoje dítěte je potřeba pravidla měnit a doplňovat. Některá už jsou zafixovaná a nemusí se připomínat a jiná je potřeba zavést nově. Také mohou nastat situace, kdy je potřeba výjimečně z pravidel vybočit, buď kvůli okolnostem nebo samotnému dítěti. Vždy se má jednat o výjimku a o této výjimce rozhoduje v konečném výsledku rodič a nikoliv dítě. (Mertin, 2013)

Velmi se také osvědčila kniha *Jak se krotí tygr* (2015) od Kamily a Petra Kopsových. Vztahuje se sice hlavně na hyperaktivní děti s poruchou pozornosti, tedy ADHD, ale samozřejmě se dá aplikovat všude jinde. Tygr představuje vnitřní svět dítěte, který není vždy pod kontrolou a dítě se učí ho ovládat. Za nežádoucí projevy chování dítěte tedy nemůže samo dítě, ale jeho takzvaný tygr. S pomocí tygra dítě trénuje své sebeovládání, když se ho snaží „krotit“.

Švejdová používá podobnou taktiku, a sice „**každý má svého šéfa**“. Tato technika si klade za cíl eliminovat násilí a agresi v mateřské škole a spočívá v tom, že každý jsme šéfem ve svém těle. Za to, že dítě někoho bouchne, kopne nebo na něj plivne, může jeho šéf, a když je šéf špatný, vyhodí ho z práce. To pak znamená, že na dítě musí dohlížet učitelčin šéf do té doby, než si dítě „vychová“ lepšího šéfa. To samé platí i naopak, ani jemu nikdo nesmí ubližovat. Tuto techniku doprovází následující básnička, kterou vymyslela sama paní Hana Švejdová.

„Iky piky pumpřlíky, alec palec ven, JÁ svým pánem jsem.

Ted' všichni slyšte tenhle můj zpěv, ve vlastním těle jsem vlastní šéf.

Ted' všichni slyšte tenhle můj hit, malý či velký mi nesmí ublížit!

Ted' všichni slyšte tenhle můj hit, ani já tobě nesmím ublížit!“

(Švejdová, 2019)

Rogge (2013) shrnuje několik důvodů, proč děti nejčastěji porušují pravidla:

- Pravidla nejsou jednoznačně formulována a děti potřebují zjistit, co můžou a co už ne, proto překračují hranice. Zároveň bychom měli být rozhodní a dát najevo, že tyto hranice myslíme vážně.
- Rodiče a učitelky vymáhají hranice neosobním způsobem. V tomto případě pomáhá takzvaný „já“ výrok, kdy mluvíme především o svých pocitech. Například „Tohle se mi nelíbí!“ nebo „Tohle mě ruší!“ To dětem pomáhá rozlišit kritiku jejich osoby od kritiky jejich momentálního chování. Potřebují totiž vědět, že jsou přijímány bez podmínky.
- Pokud jsou pravidla příliš přísná a nepřiměřená, děti je budou neustále překračovat a snažit se je změnit. V tomto případě je komunikace naprosto zásadní a je potřeba se s dětmi domluvit na nových pravidlech.
- Je důležité, aby děti věděly, co se stane, pokud pravidla poruší. Pak budou vědět, na čem jsou, a nebudou je porušovat, aby to zjistily. To také souvisí s přirozenými důsledky, kterými se budu dále zabývat v následující kapitole o odměnách a trestech.

3. ODMĚNY A TRESTY

Dítě předškolního věku posuzuje špatné a dobré zejména podle toho, jaké to pro něj samotného má důsledky. K dodržování pravidel je dítě motivováno především systémem odměn a trestů. (Vágnerová, 2005) Bartušková (1977) sice říká, že trest je někdy potřeba, ovšem je nezbytné být k dětem citlivý, a rozhodně vylučuje tělesné tresty. U ostatních forem trestů je nejdříve důležité zamyslet se nad tím, zda by nebylo možné použít jiný způsob, například vysvětlení nebo příklad. Zdůrazňuje, že není potřeba dítě zbytečně trápit, postačí přísnější tón a vyjádření důvěry v to, že se dítě příště polepší. V otázce odměn je důležitý hlavně souhlas a pochvala, případně nějaká jiná odměna.

Svoboda (1958) říká, že dítě, které lituje svého činu, by nemělo být trestáno. Jako případný trest potom uvádí vyloučení ze společnosti ostatních dětí a pokud dítě i po nějaké době stále křičí, mělo by být vyvedeno z místnosti pryč. Na druhou stranu říká, že není dobré chtít po dítěti, aby prosilo o odpuštění nebo dokonce děkovalo za trest. Zmiňuje, že stačí vyjádřit naději, že se dítě polepší, a to samé uvádí i Bartušková (1977). Svoboda (1958) zároveň také upozorňuje, že je důležité nejdříve si ujasnit okolnosti trestu, protože někdy se člověku může stát, že ho přemůže zlost a netrpělivost. Pak je potřeba uvědomit si, že děti jsou ještě nezralé a za své slabosti nemohou. Jako odměnu uvádí pochvalu, ke které by ovšem mělo být dodáno krátké napomenutí, a dodává, že talent a vlohy by se dětem chválit neměly, protože za ty nemohou. Jeho názory ohledně odměn se tedy s dnešním pojetím příliš neshodují. Na závěr dodává, že je dobré rodičům občas poradit, jak mají vychovávat své děti, což by v dnešní době jistě nemělo kladný ohlas.

3.1. Přirozené důsledky

Tresty ale mohou znamenat pomstu a nátlak, jedná se tedy o mocenskou strategii výchovy a dítě se pak může cítit méněcenné. Navíc tento způsob může u dítěte vyvolat negativní chování a postoje vůči dospělému, který ho trestá. Daleko efektivnějším způsobem řešení porušení pravidel jsou takzvané přirozené důsledky. Ty jsou zaměřené do budoucnosti, tedy na řešení konfliktu, a nikoliv do minulosti, na hledání příčin nevhodného chování. Povzbuzují dítě, aby zkoušelo vyřešit situaci nějakým jiným

způsobem, a dítě se zároveň učí přijmout zodpovědnost za své chování a jednání, aniž by bylo vystaveno nějaké hrozbě ze strany rodičů, například nějakým zákazem. (Rogge, 2013) V pohledu některých psychologů jsou však i přirozené důsledky trestem, navíc někdy velmi přísným.

Názor, že tresty by se neměly ve výchově vůbec objevovat, není však záležitost až dnešní doby. Pape-Carpantierová (1877) totiž dokazuje, že tresty, ne-li dokonce fyzické, jsou naprosto zbytečné a ničeho si jimi nepomůžeme. Nedosáhneme jimi úcty ani respektu. Naopak, děti se budou bát, a proto se mohou stáhnout a odmítnou spolupracovat, v horším případě si vypěstují nenávist a pomstychtivost. Pape-Carpantierová (1877) dodává, že děti by dále měly být vedeny k uctivosti k dospělým. Uvádí příběh o učiteli Oberlinovi, kterého se jednoho dne zeptal jiný učitel, jak to dělá, že dosáhne u dětí všeho, co si přeje, zatímco on s tím má problém. Nechápal proč ho děti neposlouchají, přestože je za všechny přestupky bije. Oberlin mu na to odpověděl, že on je nebije, ale má s nimi trpělivost a dává jim lásku. Je potřeba být spravedlivý, ale zároveň ukazovat náklonnost. Tento příběh ukazuje, že nad problematikou trestů se zamýšleli pedagogové již před více než sto lety a někteří se přikláněli již tenkrát k výchově bez trestů.

Podobně jako Pape-Carpantierová (1877) odmítá tresty, tak upozorňuje, že ani odměny by neměly být příliš časté, a spíše by měly stejně jako tresty přirozeně vyplývat ze situace. Jako příklad uvádí chování, kdy dítě pomáhá ostatním. Motivací by měl být cit náklonnosti a přání pomoci druhému člověku, ne však odměna. Kopřiva et al. (2017) se s tímto názorem shoduje, zcela odmítá jak tresty, tak odměny a říká, že chování dítěte by mělo vždy vycházet zvnitřku, a ne zvnějšku.

4. PEDAGOGIKA MARIE MONTESSORI

4.1. Didaktické pomůcky

Marie Montessori pracovala s didaktickými pomůckami, které byly zaměřeny na smyslové vnímání a zručnost. Tyto pomůcky zahrnovaly například geometrická tělesa, která děti vkládaly do otvorů nebo je řadily od největšího k nejmenšímu. Pro cvičení zručnosti, která je potřeba k samostatnosti v oblékání, měly k dispozici různé látky, na kterých se učily například zapnout knoflíky. Záleží zde tedy hlavně na samostatnosti a s tím se pojí i heslo tohoto alternativní směru, které zní „pomoz mi, abych to dokázal sám“. Montessori založila svoji metodu na tom, že děti se všechno učí samy, nechtěla, aby se učitelka zbytečně vyčerpávala a nahradila ji tedy tímto didaktickým materiálem. Dokonce byly všechny pomůcky dvakrát, aby si dítě mohlo samo zkontrolovat výsledek. Učitelka pouze dohlížela a psychologicky pozorovala. Jejím úkolem bylo podněcovat duševní život dítěte, a přitom ho nechat, aby se svobodně vyvíjelo, odmítala vliv dospělého člověka, který považovala za negativní. Tento aspekt její metody byl kritizován a srovnáván například s J. J. Rousseauem. (Bartušková, 1977)

4.2. Uvědomělá kázeň

Skoro by se až zdálo, že v Montessori škole pravidla nejsou a kázeň se zde neřeší. To ovšem není pravda, rozdíl je jen v tom, jak se zde kázně dosahuje a sice, snaží se dosáhnout takzvané **uvědomělé kázně**. Nejde tady o to, aby děti potichu seděly, protože takové děti nejsou ukázněné, ale zotročené. (Montessori, 2017, s. 53) Ukázněný člověk je takový, který je pánem sebe samého, umí se kontrolovat, ovládá se, a když je to nutné, dodržuje životní pravidla. „*Disciplinovanost lze vyjádřit také jako podřízenost a poslušnost vnitřnímu veliteli, který reprezentuje svědomí.*“ (Zelinková, 1997, s. 24)

4.3. Svobodný vývoj

„*Aktivitu dítěte je třeba podporovat v každém směru. Jediným omezujícím momentem je slušné chování a pořádek.*“ (Zelinková, 1997, s. 24) Učitelka má zde „*pasivní úlohu, podobající se úloze astronoma, který sedí u teleskopu, zatímco planety krouží okolo.*“ (Montessori, 2017, s. 55) To znamená, že by vůbec neměla zasahovat do činnosti dětí, ale na druhou stranu by měla dítěti zabránit, kdyby dělalo něco, co

odporuje slušnému chování a dobrým způsobům. Tímto způsobem se dítě učí, co je dobré a co nikoli, což potřebuje k tomu, aby se mohlo uvědoměle ukázat. Proto je důležité, aby si učitelka uvědomila, kterým činnostem je třeba zabránit a které má jen pozorovat. To může být velmi těžké a ten, kdo není na takový způsob připraven, může být dlouhou dobu zmatený. (Montessori, 2017)

4.4. Aktivita a činnost dítěte

Montessori tvrdila, že v jejích školách je daleko lepší kázeň než ve školách běžných, díky způsobu, jakým ji realizuje. Této kázně totiž nelze dosáhnout slovně, jelikož žádný člověk se neukázní jen proto, že to po něm někdo chce. Je úplně jedno, jestli přikazujeme nebo prosíme, tyto metody jsou naprosto neefektivní. Montessori zjistila, že když se dítě spontánně zabývá nějakou činností, je naprosto soustředěné a klidné. Proto v těchto školách panuje většinu času naprostý klid a pohoda. (Montessori, 2017) Tuto samostatnou a svobodnou činnost podporuje podnětné prostředí, které by měl zajistit pedagog a dítě si pak samo zvolí, co bude dělat, s kým bude spolupracovat a také jak dlouho. Tato činnost ho vnitřně zdokonaluje a dítě se raduje z dobrých výsledků. Když svoji práci dokončí, cítí uspokojení a úspěch ho motivuje k další činnosti. Právě svoboda je základní myšlenkou systému Marie Montessori, nicméně také není nekonečná a má své hranice, jak již bylo naznačeno výše. (Zelinková, 1997) Jde tedy jenom o to, kontrolovat chování dítěte a eliminovat případné nežádoucí projevy, což je ovšem dlouhodobý proces. *„Kázeň tedy není stavem, ale cestou.“* (Montessori, 2017, s. 314)

V Montessori školách je zvykem, že děti mají volně přístup k ostrým nožům a skutečným nástrojům. V tomto se Montessori výrazně liší od běžných mateřských škol, kde toto nebývá zvykem. Jan Amos Komenský (2007) zastával názor, že děti by měly mít pořádko co dělat a nemělo by se jim v tom bránit, ale na druhou stranu upozorňoval, že je potřeba být stále ve střehu a odstranit z jejich dosahu všechno, co by jim mohlo být nebezpečné, tedy právě různé nástroje a ostré nože.

4.5. Posilování vůle

Mezi slušné chování patří také úcta k hodnotám, jak psychickým, tak materiálním, například neničit věci kolem sebe. *„Dítě, které neumí ovládnout své já, to nedovede,*

neumí se podřídít společenským normám.“ (Zelinková, 1997, s. 25) Aby se dítě umělo ovládat a kontrolovat samo sebe, potřebuje cvičit svoji vůli. Marie Montessori k tomu používala cvičení ticha, aritmetiku nebo lekce o nule. Cvičení ticha spočívá v tom, že dítě ovládá svůj pohyb. Když uslyší své jméno, učí se zůstat potichu a pohybovat se tak, aby nedělalo hluk. Při aritmetice si vytáhne číslo a následně má za úkol vybrat jen určený počet předmětů. Když si vytáhne nulu, učí se zůstat trpělivé a čekat s prázdnýma rukama. Lekce nuly se tomuto velmi podobá, dítě má za úkol nulakrát přijít nebo podat nula předmětů, například pastelek. Opět se učí zůstat na místě a okamžitě nevyběhnout. (Montessori, 2017)

V alternativních školách typu Montessori je tedy kladen důraz na to, aby dítě vědělo, co je správné a co nikoli, což se učí tím, že učitelka ho kontroluje a usměřňuje negativní projevy jeho chování. Další podmínkou je svobodný vývoj a aktivita dítěte, která je zajištěna podnětným prostředím, dítě si samo vybírá činnost a tím se zdokonaluje. V neposlední řadě je důležité posilování vůle, protože aby člověk mohl být ukázněný, je potřeba naučit ovládat sám sebe.

5. WALDORFSKÁ PEDAGOGIKA

Pedagogika Rudolfa Steinera se vyznačuje podobně jako Montessori především svobodným vývojem. Stejně jako u Montessori to však neznamená, že by zde nebyla žádná pravidla, Steiner pouze odmítl přísnou a vynucovanou kázeň, která stejně nemá dlouhodobý efekt. Kázeň by měla vycházet z důvěry a spolupráce, pokud je vzájemný vztah porušen, pak mohou vznikat různé konflikty a problémy v chování. Způsob vedení je tedy spíše volný, ale v tom smyslu, že děti si mohou činnosti a aktivity samy vybrat a díky tomu se potom mohou uplatnit samostatné a iniciativní děti.

Steiner (In: Carlgren, 1991) uvádí, že učitel samozřejmě potřebuje autoritu, kterou ale nelze získat tvrdostí, násilím nebo omezováním svobody. Je potřeba aby dítě respektovalo učitele z vlastní vůle, protože mu důvěřuje. Pokud pocítí uklidňující důvěru a bezpečí, může se později samostatně a svobodně realizovat, v opačném případě bude nejisté. Steiner upozorňuje, že autorita tedy není překážkou ke svobodě, právě naopak, „*autorita je nezbytná průchozí stanice na cestě ke svobodě.*“ (Steiner, In: Carlgren, 1991, s. 116) Keller (2018) doplňuje, že bezpečí je pro děti skutečně klíčové a úkolem učitele je především děti chránit, ale zároveň je potřeba rozhodnutí, do jaké míry má být dítě ochráněno, aby mělo možnost získat určité zkušenosti. Zdůrazňuje, že dítě se učí především nápodobou a potřebuje tedy vzor, aby se mohlo později správně rozhodovat, jak to bylo popsáno v předchozích kapitolách. Steiner (In: Carlgren, 1991) dále zmiňuje, že v otázce kázně by si měl každý učitel najít svůj vlastní způsob, jak jí dosáhnout, ale stále je zde nejdůležitější vztah mezi dítětem a učitelem, a není žádoucí, aby byl na dítě vyvíjen nátlak a kázeň vynucována. Ve třídách panuje nenucená atmosféra, otevřenost a volnost, každý zná své hranice a podle toho se také chová. U menších dětí je samozřejmě potřeba poněkud striktnějších pravidel, ale stále je to jen v nejnutnější míře.

Steiner (In: Carlgren, 1991) uvádí, že harmonogram dne se řídí přirozeným rytmem, nikoliv učitelovo potřebou. Významnou úlohu zde hrají rituály, které zajišťují plynulý přechod jednotlivých činností. Keller (2018) dále vysvětluje, že denní rytmus je důležitý nejen pro zdraví a pocit bezpečí, ale hlavně pro posilování vůle, která se trénuje především pravidelným opakováním. V souvislosti s vývojem vůle dítěte uvádí zajímavou studii, při které se zjistilo, že děti se pomočují v průměru o rok a půl déle

z důvodu kvalitnějších plenek, protože ty už nepředstavují takové nepohodlí jako celý den v mokrých plenkách. To je velký problém, protože samozřejmě nikdo nechce, aby dítě zažívalo nepříjemné pocity, ale zároveň mu tím bráníme v potřebném rozvoji.

Ve školách Waldorfského typu jde tedy hlavně o vzájemný vztah učitele a dítěte, ze kterého vychází přirozená autorita a respekt. Dítě není omezováno ve své aktivitě a může se tak svobodně vyvíjet.

PRAKTICKÁ ČÁST

6. CÍL PRÁCE A METODIKA

6.1. Cíle práce

Hlavním cílem této práce je zmapovat současný stav pravidel v mateřské škole. Mezi další cíle patří zjistit, jak jsou tato pravidla stanovována, která pravidla považují učitelky za nejdůležitější, nakolik jsou efektivní a jak se případně řeší porušení, zda jsou uplatňovány nějaké odměny nebo tresty.

Výzkumné otázky:

Jaká jsou současná pravidla v mateřských školách?

Jak učitelky v mateřských školách stanovují pravidla?

Jaká pravidla považují učitelky za nejdůležitější?

Jak dobře tato pravidla fungují? Jak se řeší porušení pravidel?

6.2. Metodika

Výzkum je prováděn kvalitativně, formou rozhovorů, které jsem si se svolením všech učitelek nahrála a následně přepsala. Poté jsem je kódováním rozřadila do několika kategorií, kterým se budu věnovat v kapitole výsledky. Tyto kategorie odpovídají na uvedené výzkumné otázky.

6.3. Charakteristika výzkumného souboru

Rozhovory probíhaly s jedenácti učitelkami z celkem čtyř mateřských škol, z toho dvě učitelky jsou ve stejné třídě, celkem je tedy deset různých tříd. Dvě z těchto mateřských škol jsou městské a dvě jsou vesnické. Délka praxe učitelek se pohybuje od 6 měsíců do 27 let, z toho jsou tři začínající učitelky. Počet dětí na třídu je v rozmezí od 18 dětí do 28 dětí. Pro lepší přehlednost jsem vytvořila tabulky (tab. 1 a 2) s jednotlivými údaji, ovšem jména učitelek a názvy mateřských škol jsou v rámci ochrany osobních údajů změněny nebo vynechány.

Tabulka 1: Údaje městských MŠ

	Městské MŠ						
	MŠ A				MŠ B		
Třída	1	2	3	4	5	6	
Učitelka	Alice	Marcela	Sára	Monika	Kamila	Klára	Dagmar
Délka praxe	10 let	27 let	6 m	6 m	7 let	4 roky	3 roky
Počet dětí	24	24	24	24	24	18	

Zdroj: Hauková (2020)

Tabulka 2: Údaje vesnických MŠ

	Vesnické MŠ			
	MŠ C			MŠ D
Třída	7	8	9	10
Učitelka	Zita	Jitka	Simona	Renata
Délka praxe	7 let	8 let	6 let	6 m
Počet dětí	23	25	24	28

Zdroj: Hauková (2020)

7. VÝSLEDKY

7.1. Současná pravidla

Ve většině mateřských škol se objevují pravidla typu pusinkové, srdíčkové, ručičkové, ouškové, které mají všude stejný název. Jako další uvádějí učitelky pravidla související se spánkem, úklidem, hygienou, stolováním a v neposlední řadě základním slušným chováním, tedy zdravení, poděkování a poprošení. Tato pravidla se ovšem mohou v jednotlivých mateřských školách lišit svým názvem, například pravidlo ohledně hygieny se v jedné mateřské škole jmenuje kapičkové, ve druhé mydlinkové a v další voňavkové. Pravidlo související se spánkem je v jedné mateřské škole nazýváno měsíčkové a v další hajánkové. V souvislosti se spánkovým pravidlem učitelka Jitka uvádí, že její třída předškoláků to má nastavené tak, že si s dětmi na začátku dlouho povídá, zpívá, hrají různé logopedické hry nebo jim přečte pohádku a následně ji s nimi rozebírá. Tím zároveň děti učí důležitým morálním a etickým pravidlům, co je správné a co není. Pak následuje chvilka odpočinku a potom záleží na tom, zda děti dlouho spí nebo vstávají dřív a dělají například různé prosociální činnosti. Také je zde pravidlo, že se nemusí převlékat do pyžama.

Učitelka Renata má navíc zavedené vítací pravidlo, kdy si děti samy vymyslely obejmutí při příchodu, tanec při příchodu a plácnutí rukama při příchodu. Stejný systém platí pro děti i při odchodu a vždy mají právo jakékoli volby. Učitelka Alice dále používá náladové pravidlo, které učí děti pochopit, že každý může být někdy smutný a jak mu potom můžeme pomoci, což souvisí s prosociálním chováním. Učitelka Jitka má ve třídě v podstatě stejná pravidla, ale takovéto názvy odmítá, protože podle ní je to až příliš infantilní. Její pravidla zahrnují především **prosociální chování** a **vzájemný respekt**, která zajišťují, aby se všichni ve třídě cítili dobře. V souvislosti s těmito pravidly chce rozvíjet u dětí především emocionalitu a empatii. Učí děti vnímat pocity druhých a nedávno ve školce realizovala celý týden zaměřený na toto téma, kdy se děti například snažily odezírat z mimiky. Doplnuje, že vede děti k tomu, aby se snažily pomoci, když vidí, že je někomu úzko. V souvislosti s hygienou považuje za samozřejmost, že děti po sobě spláchnou a před každou svačinou si umyjí ruce, což už jsou spíše návyky.

Učitelka Marcela se svými dětmi používá takzvaný **strom pravidel smyslů**. Jejich pravidla se vztahují k lidským smyslům a zahrnují tedy pravidla ručičkové, očičkové, pusinkové, ouškové a srdíčkové. Tento strom pravidel je jednou z příloh. Marcela navíc vysvětluje, že je potřeba vidět pravidla v kontextu prostředí, ve kterém se dítě právě nachází, tedy jiná pravidla jsou vyžadována v koupelně a jiná na zahradě. V některých mateřských školách se objevuje ještě botičkové nebo šatničkové pravidlo, které reguluje chování v šatně.

Srdíčkové pravidlo většinou znamená, že jsme ve třídě všichni kamarádi, ale samozřejmě někdy děti nejsou se všemi kamarádi. Učitelka Klára souhlasí, že někdo je sympatický a jiný není, ale vždy by měla snaha směřovat k tomu, aby byla ve třídě dobrá atmosféra, a dodává, že vede děti k tomu, aby se vzájemně nerozčilovaly a pokud někoho nemají rády, aby nevyhledávaly jeho společnost. Učitelka Kamila, která je s Klárou na třídě s ní souhlasí, že dobrá atmosféra je základním předpokladem k tomu, aby ve třídě všem bylo dobře, a pro to je potřeba, aby všichni tato pravidla dodržovali. V opačném případě nebude dobře dětem mezi sebou ani učitelkám s dětmi, a to už je potom skutečně problém. Ve třídě, kde pracuje Kamila s Klárou je navíc velký sloup, který může být pro děti nebezpečný, a tak zde mají zavedené pravidlo, že by se děti neměly točit okolo tohoto sloupu, aby se jim nic nestalo. Klára vysvětluje, že jejich hlavní čtyři pravidla jsou pusinkové, ručičkové, nožičkové a srdíčkové a od nich se potom odvíjí všechny další, o kterých si s dětmi povídají.

Největší důraz však kladou učitelky na bezpečnost. Ta souvisí s pravidlem želvičkovým, šnečkovým, nožičkovým nebo myškovým, které znamenají, že ve třídě neběháme a pohybuje se s opatrností. Učitelka Alice říká, že děti mohou běhat venku nebo v tělocvičně, ale ve třídě je to opravdu nebezpečné, protože by mohly narazit do židle.

Jako nejdůležitější pravidla uvádí Alice hlavně **vzájemný respekt** a celkově **ohleduplné chování** mezi sebou, protože uklízení je sice pravidlo, ale daleko cennější jsou vzájemné vztahy a celková atmosféra. Je si vědoma toho, že to nemůže nikomu vyloženě přikázat, ale přála by si, aby si děti uvědomily, že hezky se k sobě chovat a mít se rádi je nejdůležitější věc v životě nás všech a samozřejmě když se nám něco nelíbí, je

potřeba dát to najevo. Marcela považuje za důležitou hlavně **kolektivní sounáležitost a spolupráci**, aby si děti dokázaly **vyjít vstříc a vzájemně se tolerovat**. Monika si myslí, že by si děti měly hlavně **naslouchat a neubližovat si**, zdůrazňuje také **uklizení hraček**, protože některé děti na to nejsou zvyklé. Klára s Kamilou se shodují, že všechna pravidla jsou důležitá, protože se vzájemně prolínají a zajišťují dobrou atmosféru ve třídě. Klára dále vysvětluje, že pokud děti nebudou dodržovat například srdíčkové pravidlo a budou se k sobě chovat ošklivě, tak nelze splnit ani pusinkové pravidlo, protože pak se budou nesnášet a budou si nadávat, proto mají vždy na začátku školního roku celý týden zaměřený na pravidla, chování a celkové stmelení kolektivu. Dagmar, která pracuje ve stejné mateřské škole jako Klára s Kamilou, také neupřednostňuje jedno pravidlo před druhým, protože je potřeba, aby všechna tato pravidla byla v souladu, a to samé si myslí i Zita a Renata. Zita navíc dodává, že i v běžném životě je potřeba dodržovat všechna pravidla a každé pravidlo je důležité pro jinou příležitost, říká, že učí děti především **vzájemné úctě** k sobě. Stejně jako ostatní učitelky klade důraz na bezpečnost, zmiňuje například houpání na židličky, ale přiznává, že děti se stejně houpou celý rok, jde spíše o to, aby si vzájemně neubližovaly, nemlátily se a nebouchaly.

Jitka si podobně jako Alice myslí, že důležitý je hlavně **respekt a prosociální chování**, rozhodně by nemělo docházet k agresi nebo omezování svobody druhého člověka. Uznává, že běhání a křičení prostě ze třídy nezmizí, navíc je jasné, že čím je počet dětí větší, tím hlasitěji se bude mluvit. Sama za sebe se také snaží o **oční kontakt** při komunikaci s dětmi, ale je smutná, že je jediná, kdo má takový názor, jelikož ostatní kolegyně toto nevyžadují. A protože pravidla musí být jednotná a ostatní na to nedbají, je to pro ni velmi náročné a přiznává, že už to v podstatě vzdala. Simona stejně jako Sára zdůrazňuje hlavně **bezpečnost**, tedy **želvičkové** pravidlo a dále **srdíčkové, ručičkové** a **ouškové**, to jsou podle ní čtyři základní pravidla, která dětem neustále připomíná.

7.2. Nastavení pravidel

Většina učitelek tvoří pravidla společně s dětmi, i když některé uznávají, že už je mají předem připravené, ale s dětmi je diskutují, popřípadě se je snaží k nim dovést návodnými otázkami, aby je v podstatě děti vymyslely samy a měly tak pocit, že se na

nich spolupodílely. Zásadní je především to, jak jsou pravidla dětem prezentována a také zda jsou pro ně dostatečně pochopitelná.

Alice je dětem vystaví na tabuli a ony je potom poznávají na základě **obrázku**, který jim pomáhá pravidla pochopit. Snaží se je vysvětlit dětem tak, aby chápaly, proč jsou pro ně důležitá. Například se jich zeptá, proč těma rukama nemůžeme nikoho bouchat, a děti odpovídají, že by to mohlo bolet. Tak vznikne **ručičkové pravidlo**, že ruce pomáhají, uklízejí a hladí a děti pak mají možnost samy vymyslet, co by ještě ruce mohly dělat. Tohoto způsobu využívají také Dagmar se Simonou, mají je nakreslené na nástěnce a s dětmi si o nich povídají a vysvětlují je. Zita má k nakresleným obrázkům navíc ještě **básničky** a má pak radost z toho, když si je děti samy v šatně říkají.

Jitka je tvoří celé od základů s dětmi, s tím, že na začátku roku předloží dětem různé situace a děti samy pravidla vymýšlí, i když uznává, že je potřeba následné regulace. Dodává, že tato pravidla jsou začátkem školního roku vylepená i na dveřích, a v třídní knize k nim mají i básničky. Marcela také nechává děti podílet se na pravidlech a pak si je společně sepíší. Zdůrazňuje, že je důležité, aby děti věděly, proč jsou jednotlivá pravidla důležitá. Například když dětem řekne, že nesmějí do křoví, někdo by si mohl pomyslet proč tam nemohou, když je tam taková hezká hra. Jenže zrovna jim třeba to křoví špatně ostříhali a jsou tam nebezpečné klacky, čímž se vrací zpátky k bezpečnosti. Dětem pak tedy vysvětlí, že příště je tam pustí, ale teď to opravdu nejde, protože by si mohly ublížit a děti to snáze pochopí a přijmou.

Začínající učitelka Sára říká, že si ponechala pravidla, která už byla zavedená, některá si přidala a děti s nimi seznámila. Renata má pravidla také zajištěná a s dětmi dotvářela pouze již zmíněné vítací pravidlo. Mají je výtvarně znázorněna na nástěnce, kterou si vytvořily samy děti. Monika má pravidla rovněž připravená a snaží se k nim děti dovést návodnými otázkami. Dodává, že mladším dětem je objasňují starší děti, které je už znají.

Klára přiznává, že má pravidla hotová a klade dětem takové otázky, aby odpověděly přesně tak, jak potřebuje. Říká, že když jim zaklepe na srdíčko a zeptá se jich, jak se k sobě chtějí chovat, tak se všechny děti shodnou, že se k sobě budou chovat hezky a mile, a tak vzniká **srdíčkové pravidlo**. Děti pak mají pocit, že se na pravidlech podílely

a že je vymyslely samy. Klára dodává, že je důležité, aby byla pravidla alespoň na začátku roku vylepená na dveřích a děti je měly k dispozici na piktogramech, které jim pomáhají pochopit jejich smysl.

7.3. Upevňování pravidel a jejich efektivita

Všechny učitelky se shodují na tom, že nejdůležitější je při upevňování pravidel **opakování**. Alice je opakuje několikrát do roka, když vidí, že to ve třídě nefunguje. Dodává, že je také potřeba průběžně kontrolovat, zda jsou pravidla dodržována, například děti nezačnou uklízet, pokud za nimi nepůjde a znovu jim to nepřipomene. Pro upevnění hraje s dětmi různé hry, například hru s bubínkem, kdy děti hledají kartičky s pravidly různě po zemi nebo řekne například „ručičkové pravidlo“ a děti ukážou ruce. Stejně jako ostatní učitelky si myslí, že nejdůležitější roli v tomto hraje **rodina** a vedení dětí z domova je základním předpokladem pro efektivitu pravidel. Proto na začátku roku píše pravidla na lístek a na třídních schůzkách je dává rodičům, aby je mohli praktikovat i doma, bohužel ne vždy se tento způsob setká s úspěchem. Alice vypráví, že během těch deseti let, co pracuje ve školce, zažila takovou vlnu tří let, kdy rodiče pravidla vůbec nedodržovali a nechápali, popisuje je jako volnomyšlenkářskou generaci, kteří něco takového vůbec neřešili a skoro by jí až vynadali, ať jim do toho nepovídá. V současné době se naopak rodiče začínají zajímat a spolupracovat, přijde jim to logické. Klára s ní souhlasí, že to, aby pravidla fungovala, ovlivní nejen učitelka a samotné děti, ale hlavně rodiče. Myslí si, že v dnešní době často děti ze strany rodičů vidí negativní přístup k učiteli, a proto už k němu nemají takový respekt jako dřív. Vzpomněla si, že četla článek o trenérovi, který v oboru skončil, protože se každý trénink obával, co zase uslyší od rodičů a kdo si zrovna přijde stěžovat, že dítě nebylo dostatečně obsazované nebo sedělo na lavičce. Klára uvádí, že **spolupráce s rodinou** je v tomto skutečně zásadní a bohužel často nefunguje kooperace a názory se rozcházejí. Děti nejsou zvyklé respektovat pravidla doma, natož v mateřské škole. Když přijdou po víkendu do mateřské školy, trvá strašně dlouho, než si zase zvyknou na odlišný režim. Další problém je **počet dětí** ve třídě. Klára říká, že mají ve třídě 24 dětí a více je holčiček. Přiznává, že si neumí představit, že by bylo více kluků, protože už při tomhle složení je to velmi náročné.

Marcela odpovídá, že pravidla upevňují hlavně při konfliktech nebo v různých situacích, které se naskytnou, není to tak, že by si s dětmi sedla do kruhu a začala jim vyprávět o pravidlech. Když například dítě běží po třídě, ona jenom zavolá „Martínku, třída!“ a dítě už ví, že nemá běhat, protože by mohlo zakopnout. Pokud je to něco závažnějšího a děti třeba venku hází kameny, svolá si je k sobě všechny najednou a povídají si spolu, co by se mohlo stát nebezpečného. Je zde tedy velký prostor pro samostatnost dětí.

Sára s Monikou a Renatou se shodují, že nejzásadnější je stálé **opakování a připomínání**. Dagmar, která má ve třídě především dvouleté děti, doplňuje, že je potřeba opakováním vytvořit určitý stereotyp. Zita používá již zmíněné **básničky**, které si děti pamatují a samy si je opakují například v šatně. Zdůrazňuje, že důležité je především opakování pravidel, a to hlavně při adaptaci dítěte. Klára s Kamilou pravidla také neustále připomínají, vždy v pondělí si zopakují všechna pravidla a Klára dodává, že v této třídě je to o to víc důležité, protože děti jsou zde poněkud živější a energičtější. Je proto potřeba opakovat pravidla každou chvíli, a především před jakoukoliv hrou nebo na zahradě, protože to samozřejmě zahrnuje více běhání a pohybu.

Jitka děti učí také pravidlům komunikace a objasňuje jim, že když jeden mluví, ostatní by měli být potichu, aby ho slyšeli. „*Názorně jsme si to vyzkoušeli. Řekla jsem, zkuste mluvit dvě děti. Co slyšíme? Slyšíme vůbec něco? Teď se pojdte přidávat tři, čtyři, a teď mluvíte úplně všichni a já vám to řeknu klidným hlasem. Když jsem to řekla klidným hlasem, děti mě vůbec neslyšely a já musela křičet. Povídám, vidíte? Vy třeba řeknete, že paní učitelka křičí, ale já musím, teď jsem vám to jasně ukázala, že nic jiného nemůže fungovat. Když se jich ptám, proč si myslíte, že křičím? Tak oni řeknou, protože zlobíme nebo protože jsme něco provedly. Ne, já musím křičet, abyste mě slyšely.*“ (učitelka Jitka, MŠ C) Jitka přiznává, že už má hlasivky tak vyšponované, že někdy si sama řekne, že možná nemusela tolik křičet. Dříve používala **zvoneček**, ale ten se bohužel rozbil, a tak teď buď křičí nebo bouchne do stolu, také zmiňuje, že ve vedlejší třídě používají kolegyně například **hudbu**.

Jitka dále uvádí příklad prosociální hry s názvem „Bába Mrazice“. *„Tam jde o to zachraňování, že řeknou něco teplého a tím vlastně rozehrějí toho kamaráda. Bába na něj jde, chce ho zmrazit říkankou, a to dítě na které se zaměří pohledem kontaktuje kamaráda, ale pouze pohledem. Ten kamarád mu pomůže tím, že mu řekne něco teplého, hezkého. Bylo to pěkný, dětem se to líbilo a bylo to fajn, vracíme se tím k těm pravidlům a pořád je opakujeme.“* (učitelka Jitka, MŠ C)

Jitka si myslí, že jim ve školce pravidla fungují, jediné, co by vytkla, je **nejednota** režimu, a to nejen v rámci jedné třídy a mateřské školy, ale celkově všech mateřských škol. Byla by ráda, kdyby všechny učitelky táhly za jeden provaz a v každé školce to fungovalo stejně, ale uznává, že to je věc vedení. Navíc každá učitelka to má nastavené trochu jinak a Jitka se domnívá, že by bylo daleko efektivnější, kdyby byly děti zvyklé už odmala dívat se učitelce do očí, samy se obstarávat na záchodě a samostatně jíst, ale dodává, že to záleží hlavně na rodičích. Zmiňuje, že je těžké přijít do třídy, kde se dětem více „slouží“ a pak se začíná úplně nanovo. Kdyby byly totiž děti vedené už od tří let dívat se při zdravení do očí, tak si to do čtyř let zafixují, v pěti letech to umí a v šesti už se to nemusí řešit. Podotýká, že když děti dva roky nezdraví, tak z nich těžko dostane pozdrav, natož pohled do očí. Shrnuje, že **efektivita pravidel** tedy závisí především na profilu dětí, na tom, jak jsou vedeny z domova, na spolupráci rodičů a také na spolupráci ostatních učitelek.

Simona si také myslí, že fungování a efektivita pravidel závisí hlavně na tom, co si děti přinesou z domova. Když jsou zvyklé poslouchat z domova, ve školce pak není problém, ale jakmile tenhle základ nemají, tak zkouší, kam až mohou zajít a samy si vymezují hranice. Simona zmiňuje, že v pondělí a v úterý je to nejhorší, ve čtvrtek a v pátek je to lepší a pak se začíná nanovo. Stejně jako Marcela používá techniku „dvě slova“, kdy stačí zavolat „Klárko, želvička!“ a děti už ví, že se ve třídě neběhá.

7.4. Porušení pravidel a tresty

Když děti poruší pravidla, většina učitelek je alespoň na chvíli **vyčlení** z kolektivu dětí. Při mém rozhovoru s Alicí zrovna jeden chlapeček kousnul kamaráda do ruky kvůli hračce a Alice ho poslala sednout si ke stolečku. V souvislosti s touto situací vysvětluje, že takové chování se nemůže přecházet, ale je potřeba vyvodit důsledky a zjednat

nápravu. Říká, že se vyhýbá slovu **trest**, protože podle ní je trest už samotné toto slovo, a spíše se snaží dětem vysvětlit, že to není trest, ale důsledek jejich chování. Pokud například dítě někomu ublíží, mělo by ho uklidnit a samo vymyslet, jak se dá situace řešit, aby si uvědomilo, že takhle to nepůjde. Doplnuje, že jakmile jde o zdravé dítěte, je potřeba zasáhnout a někdy se to dá zachytit včas, ale v tomto případě se děti hádaly o hračku tak dlouho, až to jeden vyřešil tak, že ho kousnul, a to už se bohužel zachytit nedá.

Alice dodává, že si vždycky s dětmi popovídají o tom, co se stalo špatně, že například nemohou jít ven nebo proč někdo uklouznul v koupelně. Dává dětem možnost, aby se zamyslely nad tím, jestli už si o tom něco říkaly. Upřednostňuje **přirozené důsledky** před tresty, ale i před odměnami. Nemá ráda hromadné rozdávání bonbonů, ale ví, že děti mají rády, když mohou tancovat, hrát na nástroje nebo malovat. Vysvětluje, že když se něco povede, například je uklizeno rychleji a zbyde čas, mohou si zatancovat nebo cokoliv jiného, a to je ta odměna za to, že byla dodržena pravidla. Dodává, že je však důležité, aby to bylo něco, co si zvolí samy děti, a ne něco, do čeho je nutí učitelky.

Marcela znovu zdůrazňuje neustálé opakování pravidel. Když je porušené nějaké pravidlo, sedne si s dětmi do kruhu a znovu je opakuje. Stejně jako Klára v minulé kapitole, Marcela zmiňuje, že počet dětí ve třídě je někdy trochu problém, protože čím víc dětí, tím víc konfliktů. Pokud se například řeší konflikt při 25 dětech, je to náročnější, protože každé dítě má na situaci odlišný pohled. Marcela objasňuje, že některé konflikty je potřeba vyřešit okamžitě a jindy si naopak společně sednou a řeší situaci kolektivně, děti mají možnost samy navrhnout řešení. Podotýká, že to ovšem nevypadá tak, že by děti byly takzvaně „na pranýři“ a ukazovalo se na ně stylem „podívejte se co udělal!“ *„Sesedneme si a nemusíme ani jmenovat, oni se k tomu třeba přiznají sami. Děti, stalo se tohle teď ráno v šatně, jak byste to vyřešily vy, co byste udělaly. Když třeba ti kluci chtějí, nebo ty, těm, co se to stalo, tak se mohou sami přiznat. Můžeme je k tomu dovést návodnými otázkami, stalo se to dvěma klukům, kdyby nám o tom chtěli něco sami říct a oni se zase pak třeba sami přihlásí.“* (učitelka Marcela, MŠ A) Marcela dodává, že v rámci porušení pravidel přistupuje k tomu, že dítě vyloučí ze hry a řekne mu, že teď nemůže do herny, protože si tam neumí hrát a je

potřeba se to naučit. Na druhou stranu ho nenechá samotné, ale sedne si s ním ke stolečku, a zatímco si s ním například kreslí, povídají si o vzniklé situaci. Vysvětluje dětem, že každá hra má svá pravidla a že i pan rozhodčí fotbalistu vyloučí, když kopne toho druhého. Rozhodčí zapíská, ukáže kartu a pošle ho na **trestnou lavici**. Marcela to používá jen jako přirovnání, neříká, že mají ve třídě trestnou lavici, protože nehrají fotbal ani hokej, ale společně si tam hrají. Když tedy dítě poruší pravidla hry ve třídě, jde ze hry ven, ale neznamená to, že musí sedět nebo stát v rohu, takový postih u nich prostě neexistuje.

Marcela vysvětluje, že na každé dítě platí něco jiného. Na některé dítě se stačí zamračit, jiné přijde o hračku a další už je potřeba vyloučit. Říká, že když komunikuje s rodiči, tak jim při slově trest takzvaně „narostou radary“, protože si pod tímto slovem představí něco hrozného, například fyzické tresty. Vypráví, že když jednou řekla mamince, že Honzík byl potrestán, maminka se zhrozila a zůstala šokovaně stát, ale následně dodala, že ho doma někdy taky plácne. Na to jí Marcela odpověděla, že to u nich nepřipadá v úvahu a vysvětlila jí, jak se řeší porušení pravidel ve školce.

Marcela dále vypráví o situaci, která se stala chvíli před naším rozhovorem. „*Seděli dva chlapečci vedle sebe na šatnovém stojanu, je tam málo místa, a já přicházím do šatny a vidím Šimonka, který je inteligentní a chytrý předškolák, kdy nezvládnul emoci a s takovou zlobou chytil chlapečka za tvář a táhl ho s těmi prsty, až byly vidět ty škrábance. Tak jsem přiběhla a v tu chvíli neexistuje nic jiného než roztržení, on si to uvědomil, že ujel a začal se omlouvat. Já jsem to chtěla samozřejmě hned vyřešit, protože druhý chlapeček byl celý poškrábaný a v šoku. Tak jsem ho vytáhla a říkám ‚Tak Šimone, a teď povídej‘, protože on je fakt inteligentní, ale má potíže zvládnout jakoukoliv emoci. Když je to radostná, tak ať tady třeba skáče do stropu, ale když je to negativní a on použije ty ruce, tak jsem mu říkala, jestli si uvědomuje, co udělal, protože s ním takhle můžu mluvit, s jiným dítětem třeba ne. Tak řekl, že si to uvědomuje, že to bylo ošklivé. Řekl ‚Já jsem tam seděl, já jsem se tam nevešel a ten Janek na mě uhni z toho místa.‘ A já říkám, a tebe to rozzlobilo, a on, že ho to naštvalo. Ale co děláme, když nás někdo naštvě, máme pusy. Takže on si to velmi dobře uvědomoval, tak to stačilo takhle, ale muselo se to okamžitě vyřešit.“ (učitelka Marcela, MŠ A) Marcela opakuje, že u nich neexistuje „hanba“, jen si dítě zavolá a zeptá se ho, jestli ví, co*

udělalo. Když řekne, že neví, tak mu to zopakuje a nechá ho přemýšlet. Vysvětluje, že nevidí nic špatného na tom, postavit si dítě stranou, protože je důležité vyčlenit jej, aby si to v hlavě srovnalo a pak přišlo a zopakovalo, co se stalo a co bude následovat. Dodává, že je navíc důležité, aby si děti nemyslely, že se jenom omluví a nic se nestane, protože potom to budou dělat stále a budou se pořád jenom omlouvat. To už se pak zase řeší jako porušení pravidel a následuje nějaké postižení nebo trest.

Monika se Sárou mají na téma porušení pravidel stejný názor. Stejně jako většina ostatních učitelek říkají, že si s dětmi vysvětlí, co stalo špatně, zopakují si pravidla a vymýšlí, co mohou udělat pro to, aby to příště bylo lepší. Sára si myslí, že jí to snad děti dělají schválně. Když jim řekne, že nemají skákat do bahna, děti jdou, do bahna skočí a ona je naštvaná. Proto si pravidla opakuje několikrát do měsíce, ale některým dětem je to úplně jedno a ona se domnívá, že to dělají proto, aby ji naštvaly a následně z toho mají radost. Upřesňuje, že děti pravidla znají, ale schválně provokují, protože ví, že ji to vytočí. Když si děti vzájemně ubližují, tak jim Sára doporučí, aby si spolu nehrály nebo dostanou alternativní činnost, například práci na zahradě, ale rozhodně to není považováno za trest.

Monika na rozdíl od Alice občas použije jako odměnu bonbon, ale někdy je to jen „pouhá“ pochvala. Nejeefektivnější trest je podle ní posadit dítě ke stolečku, nechat ho přemýšlet o tom, co udělalo špatně a následně si o tom popovídat. To samé ohledně trestů říká Klára a dodává, že postaví dítě doprostřed kruhu a každý mu řekne co si o jeho chování myslí. To by se mohlo jevit jako ono pranýřování, které Marcela navrhuje, ale Klára vysvětluje, že chce, aby to dítě slyšelo i od ostatních kamarádů, nejen od ní, a uvědomilo si, že takhle to nejde. Doplnuje, že většinou se názory ostatních dětí shodují v tom, že takové chování je špatné. Stejně jako další učitelky vyčlení dítě z kolektivu a nabídne jim nějakou alternativní činnost, například puzzle nebo jiné klidové aktivity. Podotýká, že děti mnohdy nerespektují ani cizího člověka, který jim pravidla opakuje, i když by je mohl zaujmout více než klasická učitelka, na kterou jsou zvyklé. V tom případě to vydrží maximálně dvě minuty a začne opět docházet k porušování. Klára zmiňuje, že když pravidla porušují takzvaní „hlavní kápoové“ třídy, ostatní se hned přidají. Dodává, že děti všechna pravidla znají a jsou si vědomy toho, že je porušují, ale stejně k tomu dochází. Jak už bylo řečeno, pravidla si

zde říkají především před každou pohybovou hrou a když se něco pokazí, tak je veškerá činnost přerušena, následuje povídání o emocích a pravidla se znovu opakují.

Klára dále uvádí, že efektivní „trest“ může být vyčlenit dítě mimo jeho věkovou skupinu a dát ho na chvíli k menším dětem. Řekne dítěti *„když neumíš respektovat pravidla, tak ti ukážu, že to umí někdo jiný a mnohem mladší a ty jsi teda ten předškolák a měl bys je znát. Určitě to budeš umět až od nich přijdeš a uvědomíš si, že ty jsi větší, že už za chvíli půjdeš do školy, a že jinak do té školy těžko půjdeš.“* (učitelka Klára, MŠ B) Podobně jako Marcela také Klára používá techniku **trestné lavice**, a navíc ještě uděluje trestné body. Má dokonce zkušenost, že kluci lépe reagují, když jim řekne, ať jdou na trestnou lavici, než když je pošle ke stolečku a dá jim puzzle. Mají to totiž spojené s trenérem a se sportem a je to pro ně tudíž něco jiného. Upozorňuje, že je důležité jim to nezprotivit a nenechat je na trestné lavici celý den, ale zvolit přiměřenou délku trestu, aby to děti braly pozitivně a cítily se výjimečně, protože sedí na trestné lavici. Zároveň to ale v žádném případě nesmí směřovat k tomu, aby cílem bylo sedět na trestné lavici a děti pak z toho důvodu schválně pravidla porušovaly. Stále je potřeba tuto situaci negativizovat, že je to něco špatného, ale je lepší, když tam půjdou radši, než když se jim klasicky řekne „půjdeš ke stolu a budeš tam sedět“.

Kamila děti třikrát upozorní a pokud ani potom nepřestanou, dostanou nějakou náhradní činnost. Dále vysvětluje, že pokud děti v ten den nedodržují pravidla a objevují se rozepře, tak místo pobytu na zahradě vezmou vesty a jdou na procházku, kde si povídají, co se smí a nesmí, a pravidla se znovu opakují. Doplnuje, že záleží také na učitelce, jakou činnost dětem nabídne. Pokud je něco zaujme, logicky u toho déle s klidem vydrží, než když je to nebude bavit.

Dagmar říká, že pokud dítě nedodrží pravidlo, bude si s ním o tom povídat. Ukáže mu obrázek a vysvětlí mu, co se vlastně stalo špatně nebo proč se to druhému kamarádovi nelíbilo. Klade důraz na emoce a používá k tomu barevné smajlíky, které jsou jednou z příloh. Diskutuje s dětmi o tom, jak se cítí, pokud pravidla nedodržují, pokud je například ve třídě křik a hluk, není možné cítit se dobře. Vysvětluje, že tyto smajlíky pomohou i malým dětem rozpoznat emoce a s tím opět souvisí upevňování pravidel. Zdůrazňuje, že děti potřebují vědět, že za takové chování mohou být sankce,

ve škole například třídní důtky. Zároveň ale říká, že častější by měla být pochvala nebo odměna a snaží se děti hlavně motivovat, aby chtěly být lepší. Proto se u dětí zaměřuje zejména na to, co jim jde a v čem jsou dobré. Stejně jako další učitelky také vyčlení dítě z kolektivu tím, že ho posadí na odpočinkovou židličku, ale nejdříve jim dává šanci a několikrát je na jejich nevhodné chování upozorní. Chápe totiž, že někdy se dítě nemusí cítit příjemně naladěné a například ho může něco bolet, nemá náladu a z toho důvodu je mrzuté nebo naštvané. Dodává, že nejdůležitější je brát dítě individuálně a komplexně, snažit se ho pochopit.

U Zity ve třídě záleží hlavně na konkrétní situaci. Když například děti nacákají v koupelně, svolá si je všechny k sobě a hledá viníka, tedy kdo to udělal, ale především proč to udělal. Zopakují si **kapičkové pravidlo**, které znamená, že se neplýtvá vodou, a pak si společně vysvětlí, že vodou je potřeba šetřit a neplýtvat. Zita zdůrazňuje, že důležité je hlavně pravidla vysvětlit a popovídat si o nich. Domnívá se, že není vhodné odměňovat za běžné věci, jako je poděkování nebo to, že děti nekřičí, protože to je samozřejmost a považuje to za základ slušného chování. Dodává, že se jim osvědčila technika **černých puntíků** a razítek v podobě **hvězdiček**, které děti dostávají na ruku. To je motivuje mít jich co nejvíce, protože vítěz dostane bonbony. Jitka, která pracuje ve vedlejší třídě považuje černé puntíky za blbost a dodává, že v její třídě to není potřeba, protože děti jsou hodné. Nicméně vypráví, že měla třídy, kde už se ze zoufalství s paní ředitelkou uchylovaly k různým neobvyklým možnostem. Například denně zapisovaly, co děti provedly a pak to ukazovaly rodičům. V tuto dobu přistoupily i k černým puntíkům, které byly následně vyvěšeny na nástěnce. Jitka přiznává, že to nebylo úplně vhodné, ale už nevěděla, jak jinak situaci řešit a vysvětluje, že to alespoň mělo efekt a najednou se všechno změnilo. V jiné třídě měla problémového chlapce, který byl z rozvedené rodiny a maminka se věnovala jiným věcem než svému synovi. Jitka jí později řekla, že chlapec je nevychovaný, ale nikdo ji nepodpořil.

Jitka uvádí, že v její současné třídě není potřeba černých puntíků ani jiných razantních opatření. Když se něco stane, dítě buď sedí u stolečku, v horším případě stojí, ale je to spíše výjimečná situace a musí se stát něco opravdu závažného. Trestnou lavici Jitka odmítá, protože se domnívá, že pokud dítě stále dělá něco špatně,

je potřeba zavést opatření tak nepříjemné, aby si dítě samo uvědomilo, že už to neudělá, protože to pro něj není příjemné.

V souvislosti s řešením problémů vede Jitka děti k **samostatnosti**. Primárně je učí vyřešit si konflikt mezi sebou, aby nedošlo k žalování žabomyších válek, ale pokud se stane něco závažnějšího, například dojde k fyzické nebo slovní agresii, mohou samozřejmě děti přijít, o situaci informovat a učitelka zasáhne. Pak to řeší společně a situaci rozebírají, záleží na konkrétním případě, ale pokaždé je důležité, aby se dítě tomu druhému omluvilo. Jitka vypráví, že měli ve školce případy, kdy už agresivita byla neúnosná a neustálé napomínání nemělo efekt. Dodává, že v těchto mimořádných situacích je připravena říct dítěti, ať to tomu druhému vrátí, i když přiznává, že to není v pedagogickém ohledu úplně správné, ale vysvětluje, že to jako začínající učitelka viděla u starší kolegyně a byla překvapena, jaký to mělo efekt. Je si vědoma toho, že viník se nemá příliš zostuzovat a mordovat, ale na druhou stranu její praxe ukazuje, že někdy není skutečně jiná možnost, než aby to dítě takto morálně pocítilo a znovu situaci neopakovalo. Jedná se však o situace, kdy to dítě skutečně druhému ubližuje, kope ho a agresivně mlátí. Nicméně zdůrazňuje, že nejdříve s dětmi diskutuje o tom, proč se takto zachovaly a zamýšlí se nad tím, zda to nejde vyřešit jinak.

Simona stejně jako Kamila s Dagmar dítě nejdříve upozorní na porušení pravidel. Pokud dítě situaci opakuje, ukončí jejich hru a posadí ho ke stolečku s nabídkou náhradní činnosti. Podobně to řeší i Renata, která dítě upozorní a zeptá se ho, jaká mají ve třídě pravidla. Potom se snaží dovést dítě k tomu, aby samo přišlo na to, které pravidlo porušilo a následně se společně pokouší vymyslet, jak předejít vzniklé situaci. Pokud ani potom není žádná reakce, dítě si sedne ke stolečku, kde má připravený pracovní list nebo jinou náhradní činnost.

7.5. Nepřijatelné chování

Všechny učitelky do jedné se naprosto shodnou, že **agrese a agresivní chování** je naprosto nepřijatelné, nelze ho přecházet a je třeba ho okamžitě řešit. Alice dokáže pochopit, že někdo někoho bouchne například kvůli hračce, ale je rozdíl, když už to přeroste do nějakého úrazu, čímž se vracíme zpátky k **bezpečnosti**. Marcela uvádí, že každý má své emoce, ale je potřeba naučit se je zvládat. Ona už děti zná a ví, co od nich čekat, ale **agresivní a fyzické ubližování** je skutečně nepřijatelné, jak už ostatně uvedla v souvislosti s příběhem o Šimonkovi. Marcela dětem vysvětluje, že agrese není řešení, ale když se nám něco nelíbí, můžeme na toho druhého klidně zakřičet nebo se rozzlobit, když už nám něco opravdu vadí. Zdůrazňuje, že dospělí mají někdy tendenci děti utlumovat, jenže to pak má za důsledek to, že v dětech to vře a najednou toho druhého bouchnou. Proto je lepší se rozzlobit nebo zavolat ‚dej mi pokoj!‘ a dokázat emoci vypustit na povrch, ale nikoliv agresivitou.

Dagmar nejvíce vadí, když se děti nedohodnou a začnou si ubližovat. Podle ní je agrese to nejhorší a děti by neměly být takto naladěny, učitelka by to vždy měla umět ukočírovat. Sáře také nejvíce vadí, když si děti ubližují a když ji neposlouchají. Jak uvedla už v předchozí kapitole, myslí si, že jí to děti dělají schválně a když jim řekne, aby neskákaly do bahna, ony tam natruc skočí a Sára je naštvaná. Klára naopak říká, že by pochopila skákání do bahna, protože to je u dětí normální a častokrát i ona šlápne do louže, aby prasknul led. Sice je pak problém, když jdou na procházku v řadě a každý se na minutu zdrží v louži, tak se potom nikam nedojde, ale člověk to pochopí. Podle ní je horší, když si děti vzájemně ubližují a pak lžou o tom, že se nic nestalo a že jsou na sebe hodné. Simona, stejně jako Sára, uvádí **neposlušnost a agresivitu**, i když dodává, že momentálně moc agresivních dětí nemají. Problém vidí spíše v neposlušnosti, kdy dítěti něco desetkrát řekne a ono stále nereaguje, což si ale podle ní nesou děti z domova. Renata dodává, že je pro ni nepřijatelné, když dítě, které ubližuje ostatním a nereaguje na neustálé prosby a domlouvání, začne hystericky ječet a ničit věci, které mu v tu chvíli stojí v cestě, pokud je napomenuto.

Kamila uvádí jako nepřijatelné jednoduše **nerespektování pravidel**, protože pak nebude dobře ani dětem mezi sebou ani učitelkám s dětmi, a nemůže to fungovat. Dále upozorňuje, že když děti pravidla nerespektují a jsou rozjívené, paní učitelky chodí

domů unavené s hlavami jako balón a nestihne se udělat spousta věcí, které byly naplánované.

Zita stejně jako ostatní říká, že nejhorší je, když si ubližují navzájem. Uvádí, že děti už od tří let umějí být na sebe opravdu zlé a vždycky je potřeba vysvětlit si, proč někdo udělal to, co udělal, a popovídat si o tom. Jitka dodává, že vedle fyzické agrese, kdy někdo někoho například nakopne, jsou nepříjemné také vulgarismy a sprostá slova. Monika na závěr doplňuje, že záleží hlavně na situaci a někdy se dá nějaké chování skousnout a jindy je prostě nepříjemné.

8. DISKUZE

Než se se začnu věnovat jednotlivým výzkumným otázkám, chtěla bych předeslat, že i když s některými názory učitelek nutně nesouhlasím, všechny plně respektuji a nikoho nechci urazit či obvinít z nesprávného přístupu.

V rámci diskuse se pokusím shrnout výsledky rozhovorů a porovnat se současnou i dřívější literaturou, ale především odpovědět na výzkumné otázky, z nichž otázka č. 1 byla zaměřena na *konkrétní pravidla*, která učitelky používají. Z výsledků je patrné, že ve všech mateřských školách používají názvy pravidel přizpůsobené dětem, například pusinkové, ručičkové, ouškové, srdíčkové. Jediná učitelka Jitka tyto názvy nepoužívá, protože jí připadají infantilní. Z teoretické části ovšem vyplývá, že je potřeba, aby byla dětem pravidla srozumitelná a jasně pochopitelná, je však otázkou, zda tomu mohou takto přizpůsobené názvy pravidel pomoci.

Konkrétní pravidla zahrnovala především **vzájemné vztahy**, například pravidlo pusinkové, srdíčkové, ručičkové nebo ouškové. Učitelky zdůrazňovaly hlavně **prosociální chování a vzájemný respekt**. Tato pravidla jsou důležitá proto, aby ve třídě panovala příjemná atmosféra, a já naprosto souhlasím s učitelkou Kamilou, která to shrnula tak, že pokud budou všichni tato pravidla dodržovat, bude všem ve třídě dobře, a to je v mateřské škole nejdůležitější.

Stejně jako Svobodová (2010) uvádí v oblasti pravidel především **bezpečí**, dalším častým pravidlem ve všech mateřských školách bylo **želvičkové**, popřípadě **šnečkové**. To ovšem znamená, že se nemá ve třídě běhat a děti se mají pohybovat pomalu. Zde bych se na chvíli zastavila, protože pohyb a běhání je pro dítě přirozené a je jasné, že děti toto pravidlo často porušují. Já osobně bych toto pravidlo nezařazovala, i když bezpečnost je samozřejmě důležitá a ve třídě je potřeba dbát zvýšené opatrnosti. S učitelkou Alicí jsme se shodly na tom, že je potřeba dětem stále vysvětlovat, že běhat můžeme zejména venku, ale ve třídě je nebezpečí úrazu, například náraz do židle nebo uklouznutí v koupelně.

Další pravidla zahrnovala hygienu, úklid, stolování a základní slušné chování. To samé už v roce 1977 uvádí Bartušková, která navíc ještě klade důraz na samostatnost

v sebeobsluze, kterou ale učitelky příliš nezmiňovaly. Pouze učitelka Jitka si posteskla, že dnes se dětem slouží a ráda by to změnila, bohužel to sama nezvládne.

Největší rozdíl mezi běžnými mateřskými školami a alternativními je bezpochyby v tom, že v pedagogice Marie Montessori ani Rudolfa Steinera se žádná konkrétní pravidla neobjevují. V Montessori školách je pouze „eliminováno“ nevhodné chování a Steiner zastával názor, že kázeň by měla vycházet především ze vzájemné spolupráce a důvěry. Řešení by možná bylo hledání kompromisu, tedy pravidla určit, ale jen několik nejdůležitějších a ta si neustále připomínat, protože čím více jich bude, tím spíše budou děti zmatené a nebudou se jimi zabývat.

Výzkumná otázka č. 2 měla zjistit, *jak učitelky v mateřských školách stanovují pravidla*. Byla jsem potěšená, že naprostá většina učitelek je tvoří společně s dětmi, jak doporučují například Gordon (2015) nebo Mertin (2013). Některé učitelky si je sice připraví předem, ale s dětmi si o nich povídají a diskutují o tom, například učitelka Klára vysvětlila, že dává dětem takové otázky, aby odpověděly přesně tak, jak potřebuje. Na tom nevidím nic špatného, protože i to znamená spolupráci a děti se stejně vždycky shodnou na tom, že se k sobě budou chovat hezky a nebudou si ubližovat. Svobodová (2010), Bartušková (1977) a Kamila a Petr Kopsovi (2016) uvádějí, že pravidla mají být především smysluplná a srozumitelná. K tomu používají učitelky různé **piktogramy, obrázky** nebo **básničky**. Mají je vylepené na dveřích, aby je děti měly stále na očích, Marcela má ve třídě dokonce nakreslený krásný strom s těmito pravidly.

Tvoření pravidel společně s dětmi osobně považuji za základní předpoklad toho, aby byla demokratická a efektivní. Proto mám velkou radost, že v dnešní době to skutečně tak funguje, na rozdíl od historie, kdy děti musely poslouchat, to dokládá především Svoboda (1839) nebo Pape-Carpantierová (1877). Já si nemyslím, že děti by měly rodiče, potažmo učitele pouze poslouchat a podřídít se jejich pravidlům. Samozřejmě je nemůžeme nechat dělat si, co chtějí, ostatně o tom je celá tato práce, ale je důležité, aby mohly svobodně přemýšlet a objevovat svět, zakoušet důsledky svých činů a učit se odpovědnosti za to, co dělají. Podle mého názoru, když musí člověk v dětství poslouchat, stane se v dospělosti závislým na mínění ostatních nebo si naopak bude chtít vynahrudit to, co v dětství nemohl, ale vezme to bohužel za špatný konec.

Proto se mi také velmi líbí přístup Marie Montessori a Rudolfa Steinera, protože svobodný vývoj, na který je v těchto školách kladen důraz, z velké části zajišťuje, že z dětí vyrostou samostatní, odpovědní a nezávislí lidé.

V otázce č. 3 jsem se ptala na to, *jaká pravidla považují učitelky za nejdůležitější*. Ukázalo se, že to jsou **vzájemné vztahy, respekt, úcta, ohleduplné a prosociální chování, kolektivní sounáležitost a spolupráce**, schopnost **vyjít si vstříc a vzájemně se tolerovat**. Dále schopnost **naslouchat a neubližovat si**. Nejsou to tedy ani tak pravidla, jako spíše životní hodnoty, které patří do pravidel vzájemných vztahů, vyjádřeno řečí „školkových“ pravidel především do pravidla srdíčkového. To také souvisí s tím, které chování je pro učitelky naprosto nepřijatelné, což se ukázala být bez výjimky **agrese**. Necelá polovina učitelek si ovšem myslí, že jsou důležitá všechna pravidla, protože se vzájemně prolínají. Jitka by si navíc přála, aby se jí děti dívaly při rozhovoru do očí, Simona se Sárou vyzdvihují pravidlo želvičkové a Monika zdůrazňuje **úklid hraček**, který je ale podle mě na posledním místě. Souhlasím s Alicí, která říká, že můžeme mít ve třídě nepořádek, ale důležité je hezky se k sobě chovat a mít se rádi.

Poslední výzkumná otázka č. 4 se zabývá *efektivitou pravidel* a také tím, *jak se řeší porušení pravidel*. Některé paní učitelky sdělovaly, že dětem pravidla neustále opakují a připomínají, ale ony je stále porušují a nikam to nevede. Nabízí se tedy otázka, jak pravidla nastavit, tak, aby je děti přijaly za své a začaly je dodržovat. I když je všichni tvoří společně, nezdá se, že by zas až tak dobře fungovala, alespoň ne v dlouhodobém horizontu. Klára podotkla, že děti mnohdy nerespektují ani cizího člověka a k porušování pravidel dochází především tehdy, když s tím začnou takzvaní „hlavní kápoové“ třídy. S Klárou, ale také s Jitkou, Simonou a Alicí jsme se shodly na tom, že zde hodně záleží na tom, jak jsou děti vedeny z domova. Pokud nejsou zvyklé dodržovat pravidla ani doma, rodiče na tom netrvají, je jim to jedno nebo dokonce žádná pravidla nemají, je málo pravděpodobné, že v mateřské škole tomu bude jinak. Jak totiž uvádí už Bartušková (1977), ale i Prekopová (2001), Rogge (2013) a také Mertin (2013), je nesmírně důležité, aby byla pravidla všude jednotná a jednoznačná. V tomto ohledu se nejvíce angažuje Alice, která dává pravidla rodičům na lístek a na třídních schůzkách s nimi o tom diskutuje, protože si moc dobře uvědomuje, jak je to důležité. Dokládá to tím, že ve školce zažila období, kdy rodiče pravidla vůbec neřešili, ale teď už se to zase

vrací zpátky a situace se začíná zlepšovat. Jitka dále uvádí, že by pomohlo, kdyby byla pravidla jednotná i v rámci všech mateřských škol, ale přiznává, že to je věc vedení a není to úplně jednoduše proveditelné.

Dalším problémem jsou vysoké počty dětí ve třídě. Ve většině mateřských škol je 23–28 dětí a při takovém počtu je pochopitelné, že nebude ve třídě úplný klid. Jak uvádí Marcela, vysoký počet dětí je problémem i při zvládnutí konfliktů, protože každé dítě má na situace trochu jiný pohled a může být těžké domluvit se na jednom řešení. Také věkové složení třídy hraje roli, protože je potřeba jiná pravidla nastavit dětem dvouletým a další předškolákům. Pokud jsou třídy heterogenní, může být stanovení pravidel poněkud náročné. V tomto ohledu bych se tedy přikláběla k třídám spíše homogenním, i když samozřejmě třídy věkově rozdílné mohou mít také své výhody.

Dalo by se tedy říct, že efektivita pravidel závisí především na **zkušenostech dětí**, na tom, jak to mají nastavené doma, a proto je **spolupráce rodiny a mateřské školy** rozhodující. Dále je důležité, aby se s dětmi o pravidlech diskutovalo, ideálně se tvořila společně s nimi, aby byla pravidla jednotná, smysluplná, srozumitelná a jasně pochopitelná. Přesto je jasné, že děti pravidla porušují a porušovat budou, protože tím zjišťují, kam až mohou zajít a zkouší, zda dospělí povolí. Navíc děti, které nemají doma jasně dané hranice, si je tímto způsobem vymezují samy, jak ostatně zmínila Simona. Možná také najdeme odpověď právě v Montessori a Waldorfských školách, kde se o pravidlech nehovoří, ale jsou s laskavou důsledností vymezeny hranice, které děti zcela přirozeně nepřekračují. Jak toho učitelé v těchto školách dosahují by mohlo být námětem nějaké další kvalifikační práce.

To, jak jsou pravidla efektivní, záleží také na tom, *jak se řeší porušení pravidel*, protože jak uvádí Svobodová (2010), je potřeba domluvit se na opatřeních, která nastanou, pokud se pravidlo poruší. Některé paní učitelky používají prostředky, které bych já osobně používat nechtěla, ale samozřejmě každý má jiný názor a každému funguje nějaká jiná technika. Zita má například černé puntíky a hvězdičková razítka. Zde bych se přiklonila spíše k názoru Jitky, která černé puntíky neuznává, i když se přiznala, že jednou měla třídu, ve které už nevěděla, co s dětmi, a tak se uchýlila k těmto puntíkům a následně je vyvěsila na nástěnku. To bych asi neudělala, ale Jitka

vysvětlila, že najednou se všechno změnilo a skutečně měl tento razantní krok efekt. Při porušení pravidel posílá Jitka děti spíše ke stolečku, v horším případě stojí, ale to už se prý musí stát něco velmi závažného. Dokonce uvedla, že v mimořádných případech, kdy už je agresivita neúnosná, dítě druhého kope a agresivně mlátí, je připravena říct tomu druhému, ať mu to vrátí. To mě trochu vyděsilo a Jitka dodala, že ví, že to není úplně správné, ale prý to viděla jako začínající učitelka u starší kolegyně a mělo to efekt. Doufejme tedy, že tuto techniku nebude Jitka příliš potřebovat, já osobně bych ji nepoužila, protože si myslím, že násilí se neřeší násilím.

Jitka si myslí, že pokud dítě něco provede, mělo by zažít opatření tak nepříjemné, aby si řeklo, že to už nikdy neudělá. Jitka by se opravdu mohla zdát jako velmi přísná učitelka, ale ve skutečnosti je to milá a pohodová žena, která jenom používá poněkud tvrdší techniky, které jsou z pohledu dnešních autorů skutečně přehnané. Na druhou stranu u Jitky ve třídě to většinou funguje a děti jsou ukázněné. Je ovšem otázka, zda respektují pravidla ze své vlastní vůle nebo se jen bojí trestu, což může podle Pape-Carpantierové (1877) vést k nenávisti až pomstychtivosti nebo minimálně k negativním pocitům vůči učitelce (Svobodová, 2010). Nutno dodat, že Jitka se snaží především vést děti k samostatnosti a k tomu řešit si problémy mezi sebou a vždycky se zamýšlí nad tím, zda to nejde vyřešit jinak.

Souhlasím se všemi učitelkami, že pokud se dítě nevhodně chová, nejdříve ho upozorníme a pak už je potřeba **vyčlenit** ho **z kolektivu**, především pokud ostatním ubližuje, o tom mluvil už Svoboda v roce 1839. Já osobně se však nejvíce přikláním k řešení paní učitelky Marcely, ta si s dětmi jednoduše sedne a všechno si vysvětlí. Nehledá viníka, ani je nestaví do kruhu, čímž je mi její přístup nejbližší. Marcela má navíc 27 let praxe, což je ze všech učitelek nejvíce a má tedy nejbohatší zkušenosti. Délka praxe samozřejmě neznamená kvalitu, a zlá učitelka může mít také 50 let zkušeností a stále být zlou, ale u Marcely toto zcela jistě neplatí.

V rozhovorech se několikrát objevilo téma **trestné lavice**. Klára vyloženě děti posílá sednout si na tuto lavici, a navíc ještě uděluje trestné body, zatímco Marcela to používá jen jako připodobnění a dítě vyčlení z kolektivu, aniž by mělo někde sedět, případně si sedne s ním a o situaci si společně povídají. Já bych zvolila kompromis, pokud si dítě

skutečně neumí hrát a pouze ubližuje ostatním, mohlo by si na chvíli sednout, dostat nějakou alternativní činnost a zamyslet se nad svým chováním.

Stejně jako Rogge (2013), také Alice nejvíce mluvila o **přirozených důsledcích**, které by měly být nejčastějším „trestem“ pro dítě, i když podle některých psychologů je i přirozený důsledek mnohdy velmi přísným trestem. Podle mě jde o to, umět situaci správně vyhodnotit a s dětmi ji patřičně prodiskutovat. Důležitým aspektem jsou také emoce, na které klade důraz Dagmar ve své třídě dvouletých dětí. Není možné cítit se dobře, pokud je ve třídě hluk a děti si navzájem ubližují.

Sáry přesvědčení, že jí děti schválně provokují a porušují pravidla, jen aby ji naštvaly, je z pedagogického pohledu poněkud nepřesné. Uvedla příklad, že děti například naschvál skočí do bahna, ale jak říká Klára, děti jsou prostě děti a skákat do bahna a loužit je jednoduše baví. Lze se Sáry zastat s tím, že je začínající učitelka a nemá ještě tolik zkušeností.

V Montessori a Waldorfských školách žádné tresty a postihy neexistují, protože jak už bylo řečeno, respekt k učiteli by měl vycházet zejména ze vzájemné důvěry, spolupráce, a je zde kladen důraz především na svobodný vývoj. Nevhodné chování je kontrolováno a eliminováno učitelkou.

ZÁVĚR

V mateřských školách je kladen důraz především na vzájemné vztahy a takováto pravidla považuje většina učitelek za nejdůležitější. Dalo by se tedy říct, že nejvíce se osvědčilo pravidlo s názvem srdíčkové, které zahrnuje zejména ohleduplné a prosociální chování, vzájemný respekt a kolektivní sounáležitost. Je s potěšením, že to jsou právě tato pravidla, a ne například úklid, spánek nebo jídlo, i když to jsou samozřejmě také důležité aspekty života v mateřské škole.

Při psaní práce jsem se ještě více přesvědčila o tom, že v oblasti pravidel je nejdůležitější spolupráce jak s dětmi, tak s jejich rodiči, protože jak už bylo několikrát řečeno, je potřeba, aby byla pravidla jednotná. Také jsem si znovu uvědomila, jak je opravdu důležité správně je nastavit, tak, aby spolehlivě fungovala. Měla by být pro děti jasně pochopitelná, srozumitelná a především smysluplná. Od toho se také odvíjí efektivita těchto pravidel, i když se ukázalo, že někdy ani to nestačí a děti pravidla stále porušují. To je ovšem pochopitelné, protože děti si potřebují vymezit, kam až mohou zajít a vyzkoušet, zda dospělí náhodou nepovolí.

Porušení pravidel řeší každá paní učitelka trochu jiným způsobem, ovšem převažuje upozornění, následné vyčlenění z kolektivu, a především vysvětlení, co se stalo špatně a jak by to šlo příště udělat lépe. Někdo řeší nekázeň poněkud tvrdšími, a ne příliš pedagogickými způsoby a možná by neškodilo občas se zamyslet nad tím, jak k dětem přistupujeme a zda by nebylo možné řešit věci jinak, protože by to na dětech mohlo zanechat následky.

V porovnání s alternativními školami typu Montessori a Waldorf se oblast pravidel diametrálně liší, protože v těchto školách žádná konkrétní pravidla nejsou a kázeň tam bezpochyby funguje. Možná by bylo zajímavé a stálo za to, zabývat se dále pravidly v těchto školách a zkusit některé prvky zakomponovat i do běžných mateřských škol.

Na závěr bych chtěla říct, že jsem ráda, že žádné paní učitelky nepoužívají tělesné tresty jako Komenský nebo odnětí lásky jako Svoboda, v tom smyslu, že neříkají dětem, že jestli neposlechnou, nebudou je mít rády. Také se nikdo nezmínil o tom, že by vyloženě trval na tom, aby ho děti poslouchaly, jedna paní učitelka pouze uvedla

neposlušnost jako nepřijatelné chování, ale spíše tím myslela, že děti nereagují, pokud jim něco pořád dokola opakuje. Je tedy skutečně vidět, že oproti historii se situace v mateřských školách posouvá k lepšímu, ve prospěch dítěte. A o tom je přece celé poselství rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání, tedy všechno, co děláme, dělat ve prospěch dětí.

LITERATURA

Seznam použité literatury

- BARTUŠKOVÁ, Marie. *Pedagogika předškolského věku: učebnice pedagogika pre pedagogické školy, študijný odbor 76-40-6 - učiteľstvo materských škôl*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1977.
- CARLGREN, Frans. *Výchova ke svobodě: pedagogika Rudolfa Steinera : obr. a zprávy ze svět. hnutí svobodných waldorfských škol*. Praha: Baltazar, 1991. ISBN 80-900307-2-6.
- EYRE, Linda a Richard M. EYRE. *Jak naučit děti hodnotám*. Vyd. 2. Přeložil Ladislav S. DVOŘÁK. Praha: Portál, 2007. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-275-1.
- GORDON, Thomas. *Škola bez poražených: praktická příručka efektivní komunikace mezi učitelem a žákem*. Přeložil Julie ŽEMLOVÁ. Praha: Malvern, 2015. ISBN 978-80-7530-006-5.
- HARTL, Pavel. *Stručný psychologický slovník*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-803-1.
- HEIDBRINK, Horst. *Psychologie morálního vývoje*. Přeložil Ondřej MÜLLER. Praha: Portál, 1997. Studium (Portál). ISBN 80-7178-154-1.
- KELLER, Godi. *Škola srdce(m): waldorfské inspirace a proměny současné pedagogiky*. Přeložil Zdeněk BÖHM, přeložil Dita MACHÁČKOVÁ. Praha: Malvern, 2018. ISBN 978-80-7530-130-7.
- KOMENSKÝ, Jan Amos. *Informatorium školy mateřské*. Vyd. v nakl. Academia 2. Praha: Academia, 2007. Europa (Academia). ISBN 978-80-200-1451-1.
- KOPŘIVA, Pavel. *Respektovat a být respektován*. 3. vyd. Kroměříž: Spirála, 2017. ISBN 978-80-904030-0-0.
- KOPSOVÁ, Kamila a Petr KOPS. *Jak se domluvit s tygrem, aneb, Učíme se tygrijsky*. Brno: Edika, 2016. ISBN 978-80-266-1046-5.
- KOPSOVÁ, Kamila a Petr KOPS. *Jak se krotí tygr: knížka pro děti, rodiče i pedagogy*. Ilustroval Tereza HORALOVÁ. Brno: Edika, 2015. ISBN 978-80-266-0806-6.
- MERTIN, Václav. *Výchova bez trestů*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013. ISBN 978-80-7478-028-8.
- MONTESSORI, Maria. *Objevování dítěte*. Vydání druhé, v Portále první, revidované. Přeložil Vladimíra HENELOVÁ. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1234-8.
- Osnovy výchovné práce pro mateřské školy*. 3., nezměn. vyd. Ilustroval Helena TATROVÁ. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. ISBN n.

- PAPE-CARPANTIER, Marie. *Rady řídícím pěstounkám ve školách mateřských*. Přeložil Barbora LEDVINKOVÁ. Praha: Fr. Urbánek, 1877. Bibliotéka paedagogická. ISBN n.
- PREKOP, Jirina. *Jak být dobrým rodičem: krůpěje výchovných moudrostí*. Praha: Grada, 2001. Pro rodiče. ISBN 80-247-9063-7.
- PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.
- ROGGE, Jan-Uwe. *Děti potřebují hranice*. Vyd. 5. Přeložil Alžběta SIROVÁTKOVÁ. Praha: Portál, 2013. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-262-0451-0.
- ROGGE, Jan-Uwe. *Rodiče určují hranice*. Vyd. 3. Přeložil Petr BABKA. Praha: Portál, 2013. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-262-0533-3.
- SVOBODA, Jan, BAČKORA, Štěpán, ed. *Školka, čili, Prvopočáteční, praktické, názorné, všestranné vyučování malých dětí k věčnému vybroušení rozumu a ušlechtnění srdce s navedením ke čtení, počítání a kreslení*. 2. vyd. V Praze: Fr. A. Urbánek, 1874. Bibliotéka pedagogická. ISBN n.
- SVOBODA, Jan, STRNAD, Emanuel, ed. *Školka Jana Svobody: vyučování malých dětí z roku 1839*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. Edice pedagogických pramenů. ISBN n.
- SVOBODOVÁ, Eva, Alena VÁCHOVÁ a Miluše VÍTEČKOVÁ. *Do školky za zvířátky: metodika práce s příběhy v MŠ*. Ilustroval Patricie KOUBSKÁ. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0185-4.
- SVOBODOVÁ, Eva. *Prosociální činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe, 2010. ISBN 80-86307-39-5.
- SVOBODOVÁ, Eva. *Vzdělávání v mateřské škole: školní a třídní vzdělávací program*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-774-9.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.
- ZELINKOVÁ, Olga. *Pomoz mi, abych to dokázal: pedagogika Marie Montessoriové a její metody dnes*. Praha: Portál, 1997. Pedagogická praxe (Portál). ISBN 80-7178-071-5.
- Šance dětem. (2019). *Jaké rodiče potřebují dnešní děti? Dost dobré*. Dostupné z <https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/jake-rodice-potrebuji-dnesni-deti-dost-dobre-157.html>.
- Hanka Švejdvová. (2016). *Ať je nám tu spolu hezky*. Dostupné z <https://hanka-svejdova-eshop.webnode.cz/inspiromat/>.

Metodický portál. (2006). *Domlouváme se na pravidlech aneb Vytvoření souboru pravidel a dohod jako základního předpokladu úspěšné socializace dítěte*. Dostupné z <https://clanky.rvp.cz/clanek/k/p/530/DOMLOUVAME-SE-NA-PRAVIDLECH-ANEB-VYTVORENI-SOUBORU-PRAVIDEL-A-DOHOD-JAKO-ZAKLADNIHO-PREDPOKLADU-USPESNE-SOCIALIZACE-DITETE.html/>.

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: *Údaje městských MŠ*

Tabulka č. 2: *Údaje vesnických MŠ*

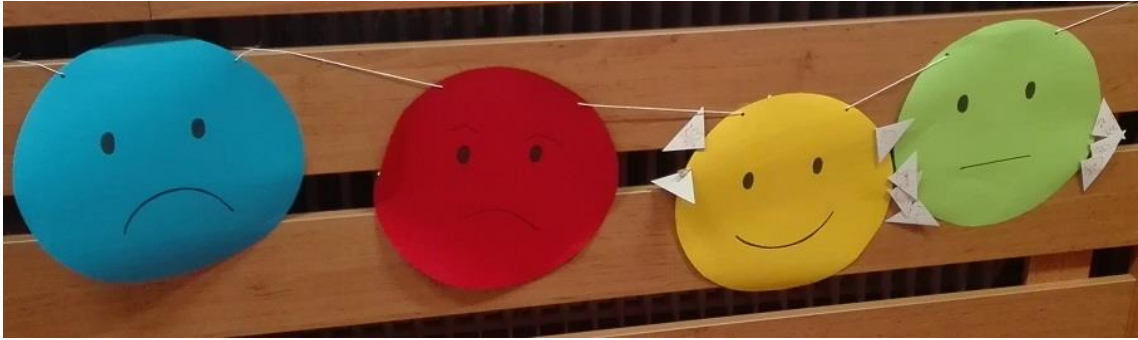
Seznam příloh

Příloha č. 1: Smajlíci s emocemi ze třídy Dagmar

Příloha č. 2: Konkrétní pravidla z mateřské školy B

Příloha č. 3: Strom pravidel smyslů ze třídy Marcely

Příloha č. 4: Pracovní list Jak se správně chováme v naší školce

Příloha č. 1

PRAVIDLA

NAŠÍ TŘÍDY

Srdíčkové

Máme se rádi, kamarádíme spolu, hezky se k sobě chováme, pomáháme si.

Pusinkové

Používáme hezká slova, děkujeme, poprosíme.

Ouškové

Nasloucháme si. Když někdo mluví, neskáčíme mu do řeči. Nekřičíme.

Košťátkové

Uklízíme si vždy po sobě, udržujeme pořádek ve svých věcech, ve třídě i v šatně.

Dářečkové

Přejeme si k narozeninám, k svátku a k významným událostem.

Želvičkové

Pohybujeme se pomalu a opatrně. Neběháme, neskáčíme, nedivočíme, nestrkáme se.

Dbáme na bezpečné chování.

Příloha č. 3

JAK SE SPRÁVNĚ CHOVÁME ← ?! 😊

V NAŠÍ ŠKOLCE

Co je správně, vybarvi. Nakresli usměvavý obličej k situacím, při kterých se děti chovají bezpečně, a smutný obličej k těm, při nichž si mohou ublížit.

